

MULIGHEDER FOR KARRIERELÆRING

– om eksperimenterende obligatorisk brobygning
og brobygningsrelaterede aktiviteter på efterskolerne

Af Ulla Højmark Jensen ph.d.

INDHOLD

1 : Indledning	side 4
2 : Overblik over brobygningsaktiviteter	6
2.1. Parentes-brobygning	8
2.2. Projekt-brobygning	9
2.3. Klasseniveau-brobygning	10
2.4. Integreret-brobygning	11
2.5. Opsamling på de fire tilgange til brobygning på efterskolerne	12
3 : Indblik i brobygningsaktiviteter	13
3.1. Teoretisk og begrebsmæssigt afsæt	14
3.2. Karriereafprøvning og karrierelæring	18
3.3. Brobygningsrelaterede aktiviteter	22
3.4. Særlige brobygningsklasser	26
3.5. Valgfrihed i den obligatoriske brobygning	28
3.6. Brobygningsugen spredt ud over mange uger	29
3.7. Brobygningsaktivitet med virksomhedssamarbejde	32
3.8. Arbejdet med OSO som del af brobygningsaktivitet	33
3.9. Brobygningsaktiviteter og den integrerede vejledning	34
4 : Sammenfatning og diskussion	36
4.1. Metaperspektiv og -refleksioner	39
5 : Referencer	43
6 : Bilag	44
Bilag 1: Lovgivning på brobygningsområdet (uddrag)	44

1

Indledning

Denne evaluering og dokumentation af eksperimenterende brobygningsaktiviteter på efterskoler har til formål at kvalificere det at bygge bro mellem skole og uddannelse/erhverv.

UNDERSØGELSEN kan give skolerne anledning til at overveje, om de gør det de ønsker at gøre, og den kan anvendes til at få inspiration til, hvordan den obligatoriske brobygning og andre brobygningsrelaterede aktiviteter kan tilrettelægges og gennemføres på nye og anderledes måder.

Undersøgelsen har fokus på den obligatoriske brobygning som 10. klasses elever skal gennemføre, og på en bred vifte af brobygningsrelaterede aktiviteter som fx uddannelsesmesser, jobaftener, den obligatoriske selvvalgte opgave (OSO), virksomhedsbesøg og -praktik. Tilsammen danner den obligatoriske brobygning, de brobygningsrelaterede aktiviteter og vejledningen rammen om det karrierelæringsforløb,

som tilrettelægges for elever i udskolingen i forbindelse med, at de skal træffe deres fremtidige uddannelses- og jobvalg.

Efterskolernes elever, lærere, forstandere, bestyrelser og vejledere oplever, at den obligatoriske brobygning, som 10. klasserne tilbydes på ungdomsuddannelserne, kan variere meget i kvalitet og indhold. Men også på efterskolerne er der stor forskel på, hvordan man griber den obligatoriske brobygning og de brobygningsrelaterede aktiviteter an. Efterskoleforeningen har længe haft et ønske om at få mere indflydelse på lovgivningens rammer for hvordan den obligatoriske brobygning organiseres, således at forløbet kan komme til at hænge sammen med de brobygningsrelaterede aktiviteter, vejledning og den fagfaglige undervisning, som eleverne

får under efterskoleopholdet. Der er i starten af 2017 kommet en åbning for ændringer i brobygningsloven, og Efterskoleforeningen er kommet igennem med en ændring af lovformuleringen, så den obligatoriske brobygningsuge ikke skal afvikles på en uge, men kan ligge på én dag om ugen i 5 uger (se i øvrigt uddrag af lovgivningsmaterialet i bilag 1).

Efterskoleforeningen ønsker med denne undersøgelse at se nærmere på, hvordan udvalgte efterskoler gør noget særligt, der kan være inspirerende for andre skoler i forhold til at ny- og gentænke den obligatoriske brobygning, de brobygningsrelaterede aktiviteter og sammenhængen i det samlede karrierelæringsforløb for eleverne på efterskolerne. Hvordan griber de udvalgte efterskoler den obligatoriske bro-

bygning og de brobygningsrelaterede aktiviteter an? Hvilke tanker om brobygning har man gjort sig på disse skoler, og hvordan oplever elever og lærere/vejledere/skoleledere det? Hvilke forskelle og ligheder er der mellem de forskellige slags brobygningsrelaterede aktiviteter og afviklingen af den obligatoriske brobygning? Og er der mulighed for spredning af succesfulde aktiviteter til andre efterskoler og til fx 10. klasses centre?

For at skabe et overblik over de 'særlige' brobygningsaktiviteter, som foregår på efterskolerne, har Efterskoleforeningen udvalgt 11 efterskoler, som enten selv oplever, at de gør noget særligt, og derfor har meldt positivt tilbage på en intern forespørgsel, eller som fagpersoner i Efterskoleforeningen kender til og har anbefalet. Disse 11 efterskoler er blevet kontaktet og telefoninterviewet i efteråret 2016. Forskeren har talt med forstanderen eller ansvarlig lærer/vejleder. Formålet er at få et overblik over de forskellige udviklingsorienterede brobygningsforløb, deres baggrund, delelementerne i dem, erfaringerne med dem, samt ønsket om udvikling af dem i fremtiden.

For at få et mere nuanceret indblik i nogle af de særlige brobygningsaktiviteter udvælges tre efterskoler til nærmere undersøgelse. Udvælgelsen er strategisk på den måde, at vi har ønsket en vis spredning geografisk og temamæssigt, desuden er vi gået uden om de skoler, der allerede har fået dokumenteret store dele af deres brobygningsaktiviteter, som fx de skoler der har deltaget i Industriprojektet. Formålet er at få nuanceret og udbygget indblikket i nogle efterskoler brobygningsforløbs aktiviteter, deres organisering på skolerne og elevernes oplevelser og erfaringer med dem. Den/de brobygningsansvarlige er blevet interviewet om målene og om, hvilken kontekst den obligatoriske brobygning, samt de brobygningsrelaterede aktiviteter, skriver sig ind i. Fx hvordan man har grebet arbejdet med at forberede, ud tænke og tilrettelægge den obligatoriske brobygning an, samt hvilke overvejelser man har gjort sig i forhold til gennemførelsen og efterbearbejdningen, suppleret med andre brobygningsrelaterede aktivi-

teter. Eleverne er blevet interviewet 45-60 minutter i fokusgrupper (to grupper på hver skole med 4-6 elever i hver) for at få belyst deres oplevelser og erfaringer med hvad der fungerer godt, og hvad der fungerer mindre godt, hvorfor, og i forhold til hvad. Lærere/vejledere har udvalgt eleverne ud fra et ønske om, at de skal repræsentere en bredde i skolens elevgruppe. Interviewspørgsmålene har både en aktivitetsnær dimension med afsæt i oplevelser og erfaringer, og en karrierelæringsdimension med afsæt i Bill Laws begreber (at opdage, at ordne, at fokusere og at forstå) samt Tomms spørgsmålstyper (se afsnit 3.1.). Interviewene er blevet suppleret med en rundvisning på skolerne, hvor eleverne og forskeren havde mulighed for at have uformelle samtaler om elevernes hverdag og oplevelser, der kan

bidrage med vigtig viden i forhold til at finde frem til, dels hvilken elevgruppe der er på efterskolen og dels, hvad der optager eleverne i deres hverdag, herunder ikke mindst deres refleksioner over og optaget af valg af uddannelse. Af forskningsetiske årsager nævnes efterskolerne ikke ved navn i hverken første eller anden del af undersøgelsen.

Hovedspørgsmålene i forbindelse med dokumentation og evaluering af udvidet brobygning på efterskolerne

1

Hvordan arbejder udvalgte skoler med den obligatoriske brobygning og brobygningsrelaterede aktiviteter, og hvordan oplever eleverne disse?

2

Hvilke centrale elementer indgår der i de udvalgte brobygningsaktiviteter, som kan være bærende i forhold til både at få integreret brobygningen i efterskolerne samlede tilbud og til at styrke elevernes mulighed for karrierelæring?

2

Overblik over brobygningsaktiviteter

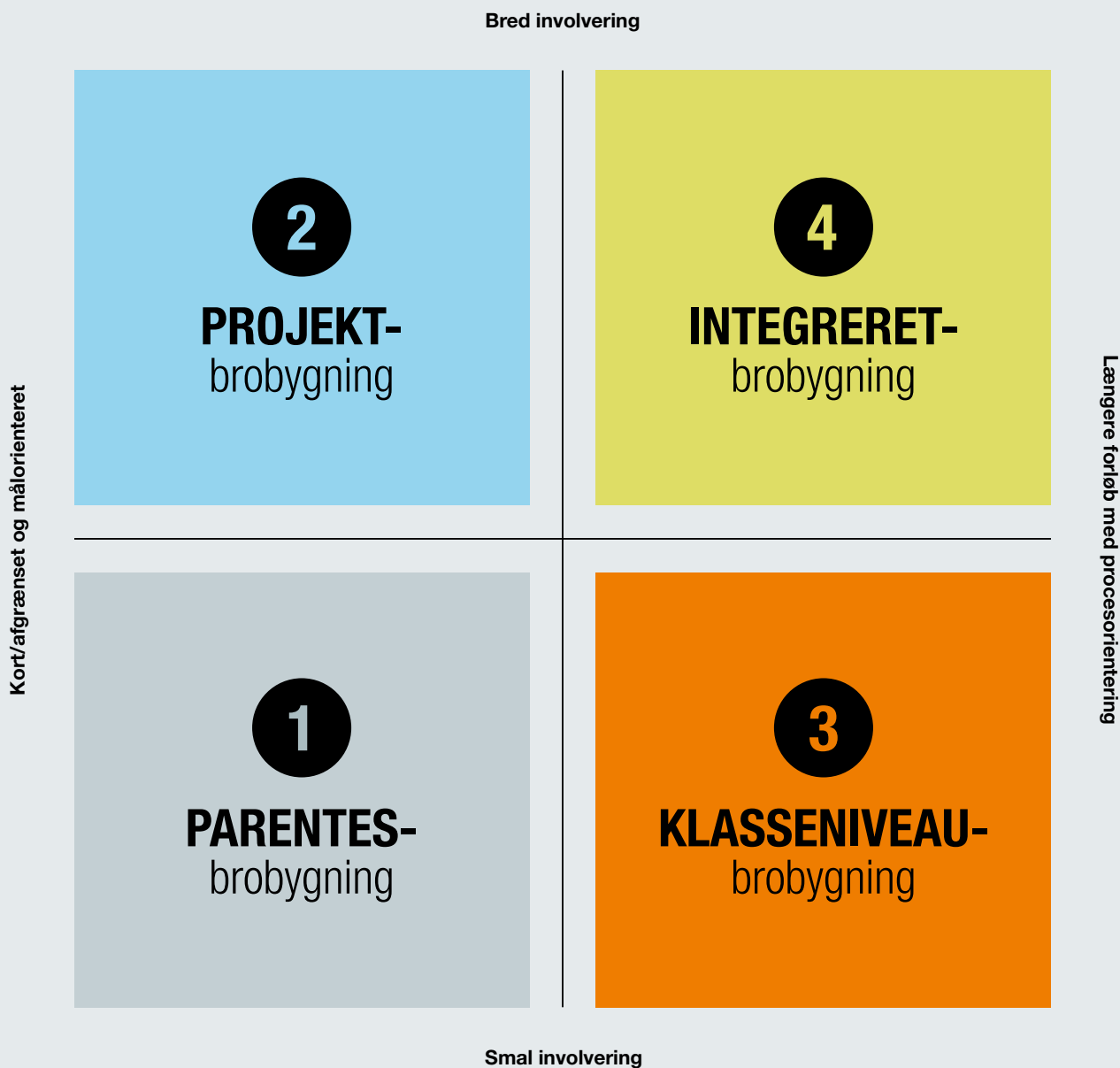
EFTERSKOLERNE griber den obligatoriske brobygning og organiseringen af brobygningsrelaterede aktiviteter an på mange forskellige måder. Siden den obligatoriske brobygning blev indført i 2007, har UU centrene ved lov haft den rolle, at skulle koordinere brobygningen for alle folkeskoler og efterskoler. I praksis indgår det enkelte UU center og de enkelte efterskole aftaler om, hvordan brobygningen kan organiseres, herunder hvilken uge der passer ind i efterskolernes årsplan. I nogle UU centres områder er der et fint samarbejde mellem UU, Ungdomsuddannelserne og efterskolerne. I andre områder er samarbejdet knap så godt. Dette betyder eksempelvis at efterskoleelever i nogle områder i landet

kan regne med at få deres 1. ønske om brobygningsskole og hold opfyldt, mens efterskoleelever i andre områder ikke kan regne med dette. Disse elever oplever måske at blive placeret på et tilfældigt hold på den skole, der har ledige pladser. Der er således mange forskellige muligheder for at navigere indenfor den obligatoriske brobygnings rammer, som efterskolerne kun inddirekte har mulighed for at påvirke. Men i forhold til planlægning og afvikling af de brobygningsrelaterede aktiviteter har efterskolerne stor indflydelse. Omfanget og systematikken omkring gennemførelse af disse er meget forskellig og kan afhænge af bl.a., hvor integreret vejledningsaktiviteter generelt er i skolens fælles årsplan (se Thomsen og Jensen 2011).

I denne del af undersøgelsen er det målet at skabe et overblik over de efterskoler, der 'gør noget særligt' på brobygningsområdet. Derfor har vi, på baggrund af telefoninterviewundersøgelsen, opstillet nedenstående figur. Den skal vise nogle mulige yderpunkter og skal altså ikke forstås som en gruppering, hvor den enkelte efterskole skal 'passe ind' i en gruppe. En efterskole kan meget vel have træk fra flere forskellige grupper, men vil formentlig være mere i en kvadrant end i de andre.

FIGUR 1

Oversigt over forskellige tilgange til brobygning på efterskolerne

PARENTES-BROBYGNING

1

PARENTES-BROBYGNING

findes på de efterskoler, hvor man mest af alt lægger vægt på at leve op til bekendtgørelsen for den obligatoriske brobygning, og prioritere de brobygningsrelaterede aktiviteter meget lavt.

På disse efterskoler begrænses brobygningen til, at eleverne gennemfører den obligatoriske uge, som UU centeret står for at organisere. Hvis der er brobygningsrelaterede aktiviteter, er det undtagelsen og de påvirker ikke skolens årshjul eller almindelige virke. Brobygningsugen betragtes af skolen som en slags 'fri uge' for skolens lærere. Én stor del af skolens elever tager endvidere hjem til åbent-hus arrangementer og elevdage på de uddannelsesinstitutioner, som de overvejer at søge ind på. Samtaler om karrierevalg og -læring foregår typisk omkring brobygningsugen, og ved de særligt enkeltstående aktiviteter eller samtaler, som efterskolens vejleder har arrangeret. Fx forældreaften op til tidsfristen for at ansøge om plads på ungdomsuddannelserne.

Skolerne fravælger bevidst eller ubevidst at arbejde med at udvikle den obligatoriske brobygning og brobygningsrelaterede aktiviteter. Måske fordi de er tilfredse (som i citatet), måske fordi skolen oplever, at de fleste elever ikke 'får noget ud af det', enten fordi flertallet af eleverne ved, hvad de vil (fx høj andel af elever til gymnasiet), måske fordi tilbuddene på ungdomsuddannelserne er for dårlige, eller fordi UU centrene ikke er fleksible i forhold til efterskoleeleverne og skolens forventninger og behov. Vi ved fra tidligere undersøgelser af efterskolernes vejledningstilbud (Thomsen og Jensen 2011), at der er nogle skoler, som af forskellige grunde, ikke prioriterer vejledning og karrierelæring, og dermed bliver den obligatoriske brobygning og eventuelle brobygningsrelaterede aktiviteter til en parentes i deres årshjul.

På en efterskole siger forstanderen bl.a.:

“ Alle elever kommer i brobygning i 5 dage i en uge. 3 dage et sted og 2 dage et andet. Det fungerer, og vi lever op til det, vi skal. For nogle elever er det en øjenåbner. Andre elever oplever, at der særligt på erhvervsuddannelserne er meget rod. Så det er ikke alle, der har gode erfaringer med det. Vi har ikke tænkt os at gøre noget andet.”

PROJEKT-BROBYGNING

2

PROJEKT-BROBYGNING

findes på efterskoler, hvor hele skolen laver fælles projekter med brobygningsrelaterede aktiviteter evt. i forbindelse med den obligatoriske brobygning.

Projektforløb, der med mindre ændringer, gentages år efter år. En stor gruppe af skolens lærere involveres i projekterne, hvor de fx tager med eleverne ud på ungdomsuddannelserne, og indgår i et samarbejde med besøgsinstitutionernes lærere, om den undervisning der skal foregå. Disse efterskoler arbejder fx med forskellige måder, at koble den obligatoriske brobygning til brobygningsrelaterede aktiviteter i forbindelse med skrivning og fremlæggelse af OSO (Obligatorisk Selvvalgt Opgave - se bilag 1).

Skolen søger at lave en sammenhæng til forældresamarbejde/møde, samarbejde med lokale virksomheder og evt. med et innovationsprojekt. Det hele skal gerne foregå indenfor en eller flere afgrænsede perioder, hvor de brobygningsrelaterede aktiviteter er omdrejningspunktet for hele skolen. Projektperioderne er 'engangsoplevelser' uden garanti for, at de unge taler eller tænker i karrierelæringsbaner på andre tidspunkter.

På en efterskole siger en vejleder bl.a.:

“ Der er en fast kerne på 7-8 lærere, der har været med til at løbe det i gang – flere og flere kommer med – det er noget man gerne vil være med til. Vi prøver at få projektet til at være en del af den daglige undervisning. Faglærerne skal også synes at det hænger sammen. Det er noget jeg fornemmer er givende.”

Her eksperimenterer efterskolerne med nye måder at sammenkøre brobygning og OSO, samt at lave jobmesser, hvor de kan tiltrække lokale og inddrage forældre.

KLASSENIVEAU-BROBYGNING

3

KLASSENIVEAU-BROBYGNING findes på efterskoler, hvor man har en særlig linje, hvor elever deltager i udvidede brobygningsaktiviteter og forløb.

Eleverne tager fx ud og besøger flere uddannelsesinstitutioner og arbejdspladser indenfor et særligt fagområde (fx handel eller håndværksfag), og de får besøg af lærere og fagfolk ude fra. Men det er primært de elever, der går på den pågældende linje, der deltager i aktiviteterne, og som indbyrdes er optagede af karrierevalg og karrierelæring indenfor deres område. De lærere, som er tilknyttet klassen, bruger meget tid og energi på at få et samarbejde op at stå med virksomheder, få kontakt til nøglepersoner i særlig interessante jobfunktioner, og samarbejde med lærere på ungdomsuddannelsesinstitutioner. Men der er ingen garanti for, at deres aktiviteter smitter af på de andre lærere, eller eleverne på de andre linjer, eller på skolens samlede karrierelæringstilbud.

På en efterskole har de en særlig handelsorienteret linje, hvor efterskolen har et tæt samarbejde med bl.a. HHX i den nærliggende by. Vejlederen fortæller bl.a.:

“Der er rigtig meget brobygning og karriere dage. Det er særlig dominerende i 10. Klasse Business, der kører projektsamarbejder med uddannelsesinstitutioner. Vi har mange ture væk fra skolen. Eleverne

lærer at arbejde i projekter, og de bliver introduceret til forskellige fag og områder. De nyder at lave skole på en anden måde.”

På nogle efterskoler har man en håndværkslinje, hvor man samarbejder med erhvervsskolerne og med lokale virksomheder. En forstander fortæller:

“Vi har haft det i flere år med håndværksfag. Mange af drengene skal videre i håndværksfag, og vi vil gerne kunne hjælpe dem godt videre.”

Forstanderen fortæller bl.a., at klassen tager et sikkerhedskursus i svejsning og kommer på skræddersyede brobygningsforløb på erhvervsskolen.

På flere skoler har man en science linje. På en skole fungerer det rigtig godt. Som en del af Industriprojektet har de udviklet et godt lokalt samarbejde, som de bygger videre på. Forstanderen fortæller:

“Vi vil rigtig gerne have det faglige i fokus i brobygningen, fordi der ikke er så megen ide i at sende eleverne ud på uddannelsesinstitutioner, hvor de ikke skal gå. Med science klassen er det oplagt og til alles tilfredshed.”

Forstanderen fortæller videre, at eleverne kommer i et skræddersyet brobygningsforløb mellem en stor virksomhed og HTX. På en anden skole, hvor man også har erfaringer fra Industriprojektet, har man valgt at lave en fleksibel model, hvor man vælger samarbejdspartnere enkeltvis. Viceforstanderen siger bl.a.:

“Det er tidskrævende at være tre parter, der skal samarbejde (efterskole-ungdomsuddannelse-virksomhed). Det er nemmere at lave et samarbejde med to samarbejds-

partner. Det er også bedre for eleverne. Også for lærerne der kan mødes med partneren og prøve at lave forløb, som kommer tættere på elevernes behov.”

Forstanderen fortæller videre, at skolen har lavet et samarbejde med et mejeri omkring osteproduktion, og med HTX og en teknisk skole. Hvem de samarbejder med afhænger, af hvilke elever skolen har. Men brobygningen til ungdomsuddannelserne synes skolen er vigtig, og de lægger vægt på, at eleverne kommer ud og oplever stemningen og hører, hvordan elever og lærer taler sammen på uddannelsesinstitutionerne.

På en anden skole har man også haft erfaringer med en science klasse, men har valgt at lukke den ned igen. Problemet var bl.a., at det var en særlig gruppe/type af drenge, som var elever i science klassen, og at de havde en tendens til at isolere sig. Forstanderen fortæller endvidere:

“Det kostede mange midler at sende eleverne rundt, og vi vurderede, at udbyttet ikke stod mål med det man får ud af det.”

På en skole, hvor man har linjer med bl.a. rollespil og gaming, vil skolen rigtig gerne kunne tilbyde eleverne brobygningsrelaterede aktiviteter, hvor linjernes tema-tikker kommer i spil. For specialiserede efterskolelinjer som denne efterspørger man specifikke faglige kompetencer, som kun findes få steder i landet. For ikke at skulle sende eleverne til den anden ende af landet, inviteres lærere til at komme til efterskolen og undervise. Skolen eksperimenterer således med, at invitere gaming fagligt kompetente undervisere fra HTX ud til efterskolen, for at fortælle om HTX generelt og mere specifikt om deres gaming linje.

INTEGRERET-BROBYGNING

4

INTEGRERET-BROBYGNING

findes på efterskoler, hvor den obligatoriske brobygning og de brobygningsrelaterede aktiviteter er en del af skolens samlede vejledningstilbud.

Brobygningsaktiviteterne foregår over mange uger med mange besøg, samtaler og samarbejdsflader internt og eksternt. Elever og lærere taler tilbagevendende om karrierevalg, hvilket fastholder eleverne i en karrierelæringsproces over en lang periode. Det bliver en naturlig del af samtalerne i klassen, mellem kammerater og ved spisning mv, og der kan fx tales om usikkerheden ved valget af uddannelse og erfaringer fra besøg på uddannelser og møder med mennesker med forskellige job. Lærerne og vejlederne samarbejder om planlægningen af et årshjul, hvor der fx friholdes én ugentlig dag til forskellige brobygningsorienterede aktiviteter. Planerne udvikles og tilpasses fra år til år.

Der er fx nogle elever, der gerne vil være landmænd. Så skal de selv (i grupper) finde en praktarbejdsplads og finde frem til, hvad de kan tilføre landmandens bedrift. Vejlederen fortæller, at der var nogle elever, der fandt ud af, at en landmand manglede et overblik over sin maskinpark og lavede QR-koder til alle maskiner, så landmanden altid kunne se, hvornår en given maskine sidst havde været til service, fået skiftet olie og lignende. Eleverne præsenterer deres projekter på en messe, hvor de lokale virksomheder kan deltage. Skolen lægger vægt på, at der i den obligatoriske brobygning også skal være faglige aspekter, og derfor vil det være oplagt, hvis man kunne få mulighed for at få nogle faglige kapaciteter ud på efterskolerne noget af tiden, for at lave informations- og undervisningslektioner der.

På en skole fortæller forstanderen fx:

“ I stedet for 5 dage samlet, så planlægger vejlederne 5 onsdage på forskellige uddannelsessteder i byen. Så eleverne er der én dag om ugen. Ikke fortløbende. Så kommer de ud de steder, hvor de synes det er relevant. Vi synes ikke, at det gav mening at sende elever ud som før i 5 dage i en uge. Så nu er onsdag friholdt fra fast skema og så bliver brobygningen integreret. Det hænger bedre sammen.

En anden siger:

“ Vi prøver at strikke vejledningen sammen i et langt forløb fra uge 39 til uge 2. Vi tænker lidt forbi ungdomsuddannelserne og ind i voksenlivet – hvordan passer job og liv sammen – hvis man ønsker et særligt liv – hvad er det så for et job. (...) I alt det her indgår brobygningen. Vi laver noget vi kalder den omvendte praktik – det er meningen at eleverne skal komme og tilføre virksomheden noget.

2.5

OPSAMLING PÅ DE FIRE TILGANGE TIL BROBYGNING PÅ EFTERSKOLERNE

De fire tilgange skal forstås som en måde at få et overblik over mulige tilgange til arbejdet med brobygning. Efterskolerne kan således vælge at arbejde med brobygningsrelaterede aktiviteter i et tidsmæssigt afgrænset forløb over en kortere periode fx på 1-2 uger, eller som et forløb, der spreder sig over en længere periode. Efterskolen kan vælge, at de brobygningsrelaterede aktiviteter særlig skal involvere en mindre gruppe af elever og lærere på efterskolen, eller de kan vælge at gøre dem til hele skolens projekt og dermed involvere alle elever og ansatte. En efterskole kan vælge at kombinere disse på forskellige måder fx ved både at have en særlig klasse, hvor brobygning er et centralt tema, og samtidig have brobygningsrelaterede aktiviteter i et projekt, der i en kortere periode involverer hele skolen. Man skal altså ikke opfatte modellen på den måde, at den enkelte efterskole kun befinder sig i en kvadrant. Formålet er i højere grad at få et overblik over, hvordan de efterskoler, der har deltaget i undersøgelsen tænker om, prioriterer og organiserer deres brobygnings aktiviteter. I det følgende vil der være mere dybdegående beskrivelser af de faktiske aktiviteter og elevernes oplevelser af disse.

Parentes-
brobygning

Projekt-
brobygning

Klasseniveau-
brobygning

Integreret-
brobygning

3

Indblik i brobygningsaktiviteter

FORMÅLET med projektet er bl.a. at afdække særlige brobygningsforløb. Derfor valgte Efterskoleforeningen og forskeren, i samarbejde, tre forskellige efterskoler til dybdegående observationer og interview. De udvalgte skoler har alle eksperimenteret med forskellige former for brobygningstiltag og lægger sig op af organiseringen i kvadrant 2+3+4. Det er elevperspektivet, der er i fokus i denne del af analysen, og i det følgende beskrives og nuanceres forskellige elevers oplevelser, erfaringer og forståelser af de brobygningsaktiviteter og -forløb, som de har været igennem på deres efterskole.

Først gives en kort teoretisk funderet begrebsintroduktion, der kan bidrage til at forstå brobygningsaktiviteterne i et karrierelæringsperspektiv. Dernæst tages der afsæt i elevernes oplevelser og erfaringer med de brobygningsaktiviteter de har været med til. Der opstilles ikke en komplet liste over alle de aktiviteter, der kan have et brobygningsperspektiv på de undersøgte efterskoler, men der lægges vægt på at gengive de forløb som eleverne og lærerne/vejlederne har valgt at fortælle om. Pointen er, at give læseren et indblik i elevernes oplevelser og erfaringer med forskellige former for brobygningsaktiviteter (både under den obligatoriske brobygning og under de brobygnings-

relaterede aktiviteter). Dette kan bidrage til nytænkning og gentænkning af mulige brobygningstilgange og aktiviteter for udskolings elever. Det er således brobygningsaktiviteterne og ikke efterskolernes samlede organisering, der er i fokus.

Efterskolerne er anført som skole A, B og C. Af forskningsetiske årsager nævnes skolernes navne ikke, og der er ikke nogen nærmere introduktion af de enkelte skoler, da det vil gøre dem genkendelige.

TEORETISK OG BEGREBSMÆSSIGT AFSÆT

“ At gå direkte fra information til handling er ikke planlægning: Det er impulsiv handling. I karrierelæringsteorier argumenteres der for, at vi alle bør gennemføre en seriøs refleksion, i hvert fald noget af tiden: Med sammenligning og begrebsdannelse i forhold til information, anlæggelse af alternative synspunkter hentet fra andre og os selv, så vi kan gøre det klart for os selv, hvad der er betydningsfuldt, værdsat og troværdigt. Alt dette gøder jorden for forståelse. Derefter medfører forståelsen udvikling af forklaringer og forberedelse på konsekvenser.”

(Bill Law 1998, side 184)

Med Bill Laws begreber og teoretiske forståelse af karrierelæring kan man forstå brobygningsaktiviteter og forløb på efterskolerne, der har til hensigt at give eleverne mulighed for ikke bare at få information og dernæst handle (jf ovenstående citat), men at de gennem brobygningsaktiviteterne også gives mulighed for at opdage, mærke, undre sig og reflektere, så eleverne over tid bliver forberedte på at foretage kvalificerede uddannelses- og erhvervsvalg.

Ifølge Bill Law forudsætter det kvalificerede uddannelses- og erhvervsvalg en række færdigheder, som han antager at alle mennesker kan udvikle med den nødvendige hjælp og støtte. Laws teoridannelse bygger på antagelsen om en vis social reproduktion, hvor alle mennesker i opvæksten bruger deres omverden til at danne sig indtryk af begrebet 'arbejde'. De tidlige oplevelser og indtryk danner det fundament, som karrierelæringen i skolen skal bygge ovenpå. Med afsæt i denne antagelse er det centralt, at man i brobygningen og de brobygningsrelaterede aktiviteter, kan give plads til de fortællinger, der hører til i den unges tidlige omverden, fordi de kan indeholde vigtige elementer, der kan være retningsgivende for individets tænkning og læring. Law beskriver i sin karrierelæringsteori, hvordan mennesker bliver vidende om deres eget-liv-i-verden, og hvordan vejledningen kan bidrage til at sætte den enkelte i stand til at se sig selv og sin verden som et resultat af fortiden (det skete), men også at se sig selv som havende mulighed for at påvirke fremtiden (det der kommer til at ske).

FIGUR 2

Karriereudviklende færdigheder

4) FORSTÅ	8) Forudse konsekvenser 7) Udvikle forklaringer	Hvordan blev det sådan? Hvad kan jeg forestille mig at gøre ved det? Hvordan gør jeg og hvad kommer der ud af det?
3) FOKUSERE	6) Indtage personligt standpunkt 5) Behandle synspunkter	Er det særligt vigtigt/ikke særligt vigtigt for mig? Hvorfor?
2) ORDNE	4) Anvende begreber 3) Foretage sammenligninger	Er det helt forskelligt fra eller ligner det, det/dem jeg kender til? Forandrer det noget?
1) OPDAGE	2) Sammenkæde i rækkefølge 1) Indsamle information	Hvad sker der her? Hvad ser, hører, fornemmer jeg?

Kilde: Law 1998, s. 174 koblet med Poulsen m.fl. 2016

De karriereudviklende færdigheder, som Law fokuserer på er: At opdage, at ordne, at fokusere og at forstå. Udviklingen af disse færdigheder, kan i følge Law, hjælpes på vej ved at involvere den enkelte i attraktive og troværdige fællesskaber. I forhold til brobygningsaktiviteter er hele kernen i disse, at eleverne introduceres til fællesskaber på ungdomsuddannelserne, men også på de videregående uddannelser og på arbejdsmarkedet. Fællesskaberne i de unges nærmiljø på efterskolerne har også stor betydning i forhold til at give eleverne rum til refleksion, undring og

spejlingsmulighed og dermed mulighed for at udvikle karrierefærdigheder. Noget der ikke nødvendigvis sker af sig selv, men hele tiden skal medtænkes i planlægningen og afviklingen af brobygningsaktiviteterne. De nære fællesskaber på efterskolerne er fx forskellige former for peer-fællesskaber (roomies, klassekammeraterne, kammeraterne på linjeholdet, hus/gangfællesskabet mv), og forskellige former for fællesskaber, hvor faglæreren, kontaktlæreren eller vejlederen kan være central katalysatorer fx i undervisningen, ved faglige arrangementer, ved spisning

og ved kontaktlærer- og vejledningssamtalerne. I disse fællesskaber finder Law, at der sker en udveksling: Af information, modellering, support/opbakning, feedback og forventninger.

Laws karrierelæringsmodel indeholder ti punkter, som han inddeler i fire niveauer, der trækker på otte forskellige kompetencer (se fx Law 1998, s.172). I nedenstående model er punkterne gengivet skematisk i en progressiv rækkefølge.

Det at opdage, at ordne, at fokusere og at forstå er de mest kendte elementer i Bill Laws vejledningstænkning, som fx bliver introduceret på vejlederruddannelser (såvel Diplomuddannelsen i Vejledning, som på Masteruddannelsen i Vejledning). Indenfor hver af disse kategorier kan den lærende blive god til at stille sig selv spørgsmål, bl.a. ved at vejlederen stiller 'gode spørgsmål' i en hensigtsmæssig rækkefølge, der opleves meningsfuld (se til højre i tabellen).

Med afsæt i Laws forståelse kan man også inddrage Tomms spørgsmålstyper, der skelner mellem lineære og cirkulære antagelser samt undersøgende og påvirkende hensigt (se fx Skovhus m. fl. 2016). Her kan man skelne mellem fire typer af spørgsmål:

1) De afdækkende/undersøgende spørgsmål som er faktisk orienteret og kan skabe fælles forståelse af hvad samtalsens fokus er.

2) De udvidende, udforskende spørgsmål, der bidrager til en større og mere nuanceret forståelse bl.a. ved at undersøge sammenhænge, forskelle og ligheder.

3) De afprøvende og reflekterende spørgsmål, der bidrager til at anlægge nye perspektiver og give nye ideer og forståelser.

4) De konkluderende og handlingsorienterede spørgsmål der retter sig mod at træffe en beslutning og foretage handlinger (se nedenstående figur).

Hvis vejledere er presset på tid, er det erfaringen, at de fokuserer på at stille de lineære- og strategiske spørgsmål, men netop i en efterskolekontekst, hvor eleverne har mulighed for i fællesskaber at arbejde med at stille sig selv og hinanden spørgsmål, er der grobund for, at de cirkulære- og reflekterende spørgsmål også får plads. I denne undersøgelse fokuseres på karriere som en kompetence man kan/ skal udvikle på lige linje med andre kompetencer ved at øve og træne i, at kunne svare på og stille sig selv og andre såvel lineære-, cirkulære-, reflekterende-, som strategiske spørgsmål.

I den følgende analyse er omdrejningspunktet at finde frem til, hvilke forskellige former for brobygning og brobygningsrelaterede aktiviteter på efterskolerne, der giver rum til, at eleverne kan arbejde med alle disse spørgsmålstyper og dermed oparbejde karriereudviklings kompetencer. Fokus er således ikke på valget af ungdomsuddannelse (og job), men på den personlige læring som deltagerne i aktiviteterne giver udtryk for, at de har fået mulighed for at arbejde med. Undersøgelsen ser således nærmere på hvordan og hvornår eleverne oplever, at de får udviklet deres karrierekompetencer, hvordan de enkelte brobygningsaktiviteter kan være med til at skabe gunstige karrierelæringsrum for de unge, og hvordan eleverne beskriver de brobygningsaktiviteter, de har deltaget i, samt deres vurdering af karrierelæringsrummene og deres eget udbytte af dem. Der vil løbende blive relateret til Bill Laws karriereudviklings færdighedsbegreber og til Tomms spørgsmålstyper.

FIGUR 3

Forskellige spørgsmålstyper

Lineære antagelser

Orienterende spørgsmål

LINEÆRE SPØRGSMÅL

Problemafkørende og problem-definerende spørgsmål (hvem, hvad, hvor, hvordan osv.)

Afdækkende og undersøgende

STRATEGISKE SPØRGSMÅL

Konfronterende spørgsmål og ledende spørgsmål (hvad vil du gøre, hvordan vil du gøre det, hvornår osv.)

Konkluderende og handlingsorienterede

Påvirkende spørgsmål

CIRKULÆRE SPØRGSMÅL

Spørgsmål om adfærd og spørgsmål om forskelle (sammenhænge, ligheder, forskelle, fordele og ulemper mv.)

Udvidende og udforskende

REFLEKSIVE SPØRGSMÅL

Hypotetiske fremadrettet spørgsmål og observatør spørgsmål (muligheder, forhindringer, undren og nysgerrighed, tanker og følelser, konsekvenser mv.)

Afprøvende og reflekterende

Cirkulære antagelser

Kilde: Egen bearbejdning og kobling af Tomm 1992 og Skovhus m.fl. 2016

KARRIEREAFPRØVNING OG KARRIERELÆRING

Den obligatoriske brobygning bliver formidlet og koordineret af UU centrene. Oftest indebærer modellen, at eleverne er på én uddannelsesinstitution i 3 dage og en anden i 2 dage. Samarbejdet mellem efterskolerne, UU centrene og ungdomsuddannelsesinstitutionerne falder forskelligt ud, hvilket kan have afgørende betydning for bl.a. elevernes muligheder for at vælge, hvilke uddannelsesinstitutioner de kan komme i brobygning på. Fx har de enkeltes uddannelsesinstitutioners udbud af brobygningsforløb en betydning for om efterskoleeleverne kommer på deres 1. prioritets ønske-forløb. Det betyder at elever i områder, hvor der er mange efterskoler og få uddannelsesinstitutioner, ofte skal ud i deres 4.-5. prioritet eller tilbydes et forløb, de ikke har ønsket. Nogle efterskoler samarbejder med UU og uddannelsesinstitutionerne og får lavet særlige brobygningsdage for deres elever, mens andre 'blender ind' med resten af kommunens unge. Nogle skoler gør meget ud af den obligatoriske brobygning i forhold til at lave både forberedende aktiviteter og aktiviteter der efterbearbejder, mens andre skoler ikke prioriterer den obligatoriske brobygning særlig højt.

På tværs af de tre efterskoler diskuterer eleverne under fokusgruppeinterviewene, hvad det egentlig er, den obligatoriske brobygning med besøg på forskellige uddannelsesinstitutioner kan, når de skoler man besøger ikke er dem, man sidenhen skal begynde på. En elev siger bl.a.:

“Jeg er fra Århus af, og så får jeg ikke så vildt meget ud af at mærke, hvordan det er i Odense. For jeg kommer ikke til at skulle være der. Så det ville være vildt fedt, hvis jeg kunne komme til Århus og være i brobygning i stedet for. Det kunne man godt gøre.” (Skole C)

Her kobles brobygning til afprøvning af konkrete mulige fremtidige uddannelsesinstitutioner/skoler. Det er et relevant spørgsmål, men ifølge Bill Laws teori-

dannelse handler opbygningen af karrierekompetencer om meget andet end det. Selv om afprøvning kan være en del af brobygningen, giver det god mening at anlægge en mere generel karrierelærings-tilgang i efterskolekonteksten. En elev fra samme skole har indoptaget dette perspektiv og lægger vægten på at udforske og reflektere ved bl.a. at sammenligne stemninger og elevgrupper på de forskellige gymnasieretninger. Eleven siger bl.a.:

“ Det var vigtigt for mig at mærke stemningen på et gymnasium, når jeg aldrig har været på ét før. Man kunne tydeligt mærke forskel på de forskellige gymnasier. Nu var jeg både på HTX og HHX og der er en meget tydelig forskel. På HHX er det nogle andre ting, der er meget fokus på. De (elever der går der) har en anden politisk holdning, og de går i noget andet tøj, og hvis man kan mærke, at det også er sådan man er, ville man nok synes, at det var helt vildt fedt at være der.

Men personligt er det bare slet ikke noget for mig. Så jeg var glad for at komme ud og mærke – ja Ok – det er ikke lige de her typer jeg skal være sammen med. Det var meget det der gjorde, at jeg valgte STX. Det var ikke så meget fagene. For jeg synes egentlig at fagene er spændende. Det var at jeg slet ikke kunne sætte mig ind i den stemning der var derude. Det kunne jeg mærke.

(Skole C)

En anden elev fortæller, at hun har valgt en gymnasial uddannelse, men gerne vil afdække og udforske andre uddannelsesmuligheder, selv om hun ikke forestiller sig at hun vil skifte mening. Hun siger bl.a.:

“Jeg var i praktik på frisørskolen og på en erhvervsskole for arkitektur, byggeri og design. Jeg er sikker på, at jeg skal på gymnasium, så jeg valgte med vilje noget som var mere håndværksagtigt. Det var virkelig fedt. Det var sjovt at være frisør og byggerihaløj.” (Skole C)

De to elever fra skole C er i gang med at karrierelære ved at opdage, ordne, fokusere og forstå uddannelser og professioner. Dette inkluderer uddannelser, som eleverne ikke har overvejet at påbegynde. Eleven i det sidste citat har tilsyneladende taget sit uddannelsesvalg, men kan med brobygningsaktiviteterne på erhvervsuddannelserne opleve at få karriereudviklende færdigheder, og dermed kvalificere valget af ungdomsuddannelse og andre senere valg.

Eleverne på skole B taler også om at den obligatoriske brobygning udvider deres viden om og erfaring med andre uddannelser og professioner end dem, de i første omgang kender til. Eleverne på skole B har besøgt EUD uddannelser og de siger bl.a.:

Elev 1: “Det er noget med at sige, hvad er der for veje ud over dem man lige kender til. Og så hvad indebærer det. Man kan jo spørge sig selv om det virkelig kan tage

5 år at læse til fliseanlægger. Og der kan man jo så se, at der er meget mere i det end man egentlig tror.”

Elev 2: “Man får set, at der er andre måder at læse på end ved lige at sidde og læse i en bog. Det var nok noget af det, der overraskede mig. Jeg har altid tænkt at jeg skal på STX. Men jeg har egentlig ikke en særlig god grund til, at jeg skal på STX. Derfor var det rart nok at være ude at se, at der er faktisk også andre muligheder.”

Elev 3: “Jeg har altid tænkt at jeg skulle HHX. Ikke af nogen grund men fordi jeg tænkte, at det var godt at komme videre derfra. Men så så jeg EUX og så har jeg faktisk ændret mening, og vil gerne på EUX indenfor automekaniker i stedet for. Så er jeg fri for at tage de der 3 år på gymnasiet og så blive uddannet bagefter. Så kan jeg tage det hele i et forløb. Det er meget smart. Det kendte jeg ikke til før, og det har åbnet op for mig.” (Skole B)

Selv om elev 3 faktisk ændrer sit valg af ungdomsuddannelse efter at have været i brobygning, er det altså ikke det eneste positive resultat. Eleverne oplever, at de får et mere informeret, oplyst og reflekteret grundlag at tage deres valg på. Også selv om de fastholder det uddannelsesvalg, de allerede har taget.

På tværs af skolerne oplever eleverne, at der særlig er to forhold, der kan være vigtige, for at de får ‘noget ud af’ de obligatoriske brobygningsbesøg. Det er

dels, at de kommer til at tale med de elever, der går på uddannelserne, og dels at de kan opleve stemningen på skolerne. Det, at de får ‘noget ud af det’, kan i denne sammenhæng tolkes som, at de udvikler karrierelærings færdigheder ved at kunne stille og svare på særligt cirkulære- og refleksive spørgsmål (udvide, udforske, afprøve og reflektere, jf figur 3).

ELEVPERSPEKTIVET OG STEMNINGSOplevelser I Brobygningen

De fleste elever har oplevet, at det er 'kedeligt' at høre på en lærer, der holder salgstaler for deres uddannelsesinstitution/skole. Nogle elever på skole C fortæller følgende om deres erfaringer:

Elev 1: "Jeg synes det ville være bedre, hvis man talte mere med eleverne. For lærerne de vil jo bare gerne have, at man skal gå der (på uddannelsesinstitutionen). Så hvis man kunne tale med eleverne, hvor der ikke var nogle lærere. Det skal ikke være i frikvarterene, for man tør ikke lige gå over til dem og spørge, for de sidder der i grupper og snakker."

Elev 2: "De (eleverne på ungdomsuddannelserne) står i den samme situation, som man selv kommer til at stå i. De samme sko som man kommer til at træde over i."

Elev 3: "Vi havde godt nok en time, hvor vi skulle snakke med eleverne om deres skole. Det fungerede godt på HTX fordi eleverne var godt forberedte. Men På HHX fungerede det ikke. Eleverne gad ikke, og spurgte om der var nogle spørgsmål, og da der ikke lige var det så gik de. Man skal sikre sig, at de elever man får til det, gider at engagere sig i det." (Skole C)

I et andet fokusgruppeinterview kommer nogle elever på skole B også ind på, at de gerne vil tale med de elever der går på uddannelsesinstitutionen. De siger bl.a.:

Elev 1: "Tale med eleverne - så man får en personlig historie."

Elev 2: "Lærerne (på ungdomsuddannelserne) siger, 'I skal komme herind fordi det er mega fedt', men hvis man snakker med eleverne så siger de både gode og dårlige ting. Det er mere personligt."

Elev 3: "Det er også godt, hvis man kan følge med en hel dag og opleve undervisningen et sted og ikke kun høre lærerne fortælle om det." (Skole B)

Eleverne lægger vægt på, hvordan de bedst får indsigt i skolehverdagen og er meget opmærksomme på at få nuancerne med. Elevs 3 pointe med at følge en hel dag, er der flere af eleverne der diskuterer i fokusgrupperne. Eleverne på skole A diskuterer eksempelvis om man 'får noget ud af' at være et helt brobygningsselevhold af sted, som får tilbudt speciel brobygningsundervisning, eller om man skal fordeles ud i skolens klasser for at kunne få et så sandt og detaljeret indtryk af skolen som muligt. Nogle elever der har oplevet at være en brobygningsklasse med særligt tilrettelagt program siger bl.a.:

Elev 1: "De valgte at lægge vores pauser sammen med de andre på skolen. Så man fik et indtryk af, hvordan de andre var."

Elev 2: "Jeg kunne godt savne at komme ind i en klasse. Fx en 2. G. klasse og se hvad der skete for dem i en time. Hvordan de arbejder."

Elev 3: "Jeg har prøvet det i 8. klasse og der kom man bare ind og sad nede bagerst i klassen og kunne se hvordan det foregik. Det ville vi også gerne have prøvet på HHX." (Skole A)

Disse elever oplever altså, at de ikke kan få besvaret deres cirkulære- og reflektive spørgsmål, når de isoleres fra eleverne og/eller skolens hverdag. Men det er ikke alle elever, der oplever det, at komme ud i timerne, positivt. En elev på skole C fortæller bl.a.:

Elev 1: "på (x uddannelsesinstitution) var vi inde og høre i timerne, men det var meget akavet. Så sad vi bare der og så på de andre arbejdede." (Skole C)

Eleven oplever ikke at have en legitim position/tilstedeværelse i klasseværelset. Noget der kunne kompenseres for fra lærerens side, fx ved at give de besøgende elever en opgave, stille dem spørgsmål eller på anden måde sikre, at de føler sig velkomne og anerkendte som elever i en karrierelæringsproces.

Nogle af de brobygningsrelaterede aktiviteter, som efterskolerne arbejder med at udvikle, handler om lærersamarbejde og 'forlagt undervisning' som del af den obligatoriske brobygning. Særligt oplever nogle efterskoler et behov for at kunne invitere ungdomsuddannelseslærere ud på efterskolerne for fx at undervise i et særligt fag eller fortælle om deres specifikke uddannelsesretning (forlagt undervisning).

En sådan brobygningsrelateret aktivitet kan der være mange praktiske grunde til at arrangere, men hvis man hører på hvad eleverne siger, skal en sådan aktivitet følges op af det personlige møde med elever på uddannelsen og med et besøg, hvor efterskoleeleverne har mulighed for at mærke stemningen på skolen.

I det følgende ses der nærmere på nogle flere af de 'særlige' brobygningsrelaterede aktiviteter, som efterskolerne har udviklet og afprøvet.

BROBYGNINGSRELATEREDE AKTIVITETER

En særlig brobygningsrelateret aktivitet, som flere af efterskolerne tilbyder i forskellige varianter er, at arrangere et møde mellem eleverne og fx gamle elever, forældre, studerende eller lokale erhvervsdrivende, for at høre om deres karriereoplevelser og erfaringer. Det kan ske ved at invitere dem ind på skolen eller ved at komme ud til dem. Det kan være i form af foredrag, messer, små/stormøder eller café arrangementer. I det følgende fremhæves elevernes oplevelser af disse forskellige møder med mennesker, der har gjort sig nogle erfaringer med karrierevalg.

Aktivitet på skole C:

Mødet med 'gamle' elever på efterskolen

Til denne uddannelsesaften inviteres gamle elever til at fortælle om deres erfaringer med valg af ungdomsuddannelse. Skolen inviterer elever med forskellige erfaringer i forhold til uddannelsesvalg, fx en elev, der er droppet ud af et gymnasium for bagefter at starte på et andet. Der inviteres både gamle elever, der lige er begyndt på en ungdomsuddannelse og nogle, der har været i gang et stykke tid (op til 4 år efter efterskolen).

Eleverne på alle efterskolerne giver udtryk for, at de er glade for at møde gamle elever, som de kan identificere sig med og som kun er lidt foran dem karrierelæringsmæssigt, men dog har indhentet erfaringer med valget af ungdomsuddannelse.

Denne form for aktivitet trækker på elevernes ønske om at få elevperspektivet i forhold til uddannelsesvalg og de tidligere elevers oplevelser af, at gå på en ungdomsuddannelse. Flere af eleverne fra skole C fortæller:

Elev 1: "Det var godt at høre fra gamle elever herfra, for så kunne man høre hvordan de var nået frem til deres beslutninger. Og deres tanker omkring det."

Elev 2: "Jeg var også meget glad for det. De nævnte også det der med at være i tvivl. Der var en der havde skiftet gymnasium efter at hun var startet, fordi de typer der

gik der bare ikke var hende, og det var noget andet hun ville. Jeg fik god afklaring med det."

Elev 3: "Jeg fandt også ud af at jeg gerne ville gå på STX. Jeg har været lidt i tvivl før."

Elev 4: "Det er ikke vigtigt om de lige er gået ud eller om det er længere tid siden - det vigtigste er, at man kan relatere sig til dem."

Elev 5: "Det gode var at man hørte, at de også havde været i tvivl, og at det var endt godt. Fx med hende der havde skiftet gymnasium. Det er en mulighed. Det er godt at vide."

Elev 6: "Jeg bekymrer mig også om, hvor meget man kommer til at se sine venner efter efterskolen, og der kunne de berolige en og sige at - Hej I har stadig jeres sam-

menhold efter I stopper, og det er stadig fedt og det går. Det beroligede mig. (Skole C)

Midt i karrierelæringen og alle de cirkulære- og reflekterende spørgsmål rettet mod ungdomsuddannelserne presser elev 6's spørgsmål sig på hos mange efterskoleelever. Spørgsmål til den nære fremtid: Vil jeg komme til at miste alle de gode venner jeg har fået på efterskolen? Hvordan vil livet forme sig når jeg skal væk herfra? Den del af karrierelæring, der handler om at kunne forestille sig en fremtidig hverdag efter efterskolen, var et tema der dukkede op til alle fokusgruppeinterviewene. Det kan derfor være vigtig at forberede eleverne på, fx ved at give dem mulighed for at stille de reflekseive spørgsmål (jf figur 3) til gamle elever og hinanden.

En elev fra skole C, der har deltaget i uddannelsesaftenen fortæller bl.a.:

“ Der var også noget her på skolen, hvor vi holdt noget, hvor der kom gamle elever. Det synes jeg var rigtig godt. Der var nogle elever, der fortalte om at de havde skiftet, og hvor de havde gået. Vi fik deres vinkel på det. Det var fedt at være rundt og høre de forskellige. Det gav én noget. Det var sådan nogle runder, hvor man kunne gå over og høre på dem man gerne ville. Nogle der var gået på HF, eller STX og nogle der var gået på HHX og sådan noget. Hvis man stadig havde spørgsmål kunne man gå over og tale med dem bagefter. Der var også uddannelser, som man ikke har hørt om før, som man kunne få noget at vide om.

(Skole C)

B

Aktivitet på skole B:

Mødet med studerende på uddannelsesinstitutioner

Hele skolen tager til en nærliggende universitetsby og besøger forskellige uddannelsesinstitutioner. Eleverne deles op i mindre grupper og får mulighed for at vælge mellem forskellige steder. De kan fx besøge psykologistudiet, mediestudieretninger mv, hvor gamle elever fra efterskolen eller nuværende elevers søskende går. De bliver vist rundt og får mulighed for at høre om, hvordan det er at være studerende, hvad det kræver, og hvordan livet som studerende kan opleves. Turen afsluttes for alle grupper med et kulturelt arrangement.

Denne dag er der særligt mange af de interviewede elever fra skole B, der har været glade for. Det er den dag eleverne siger, at de husker tydeligst af alle brobygningsaktiviteterne. Eleverne fortæller bl.a.:

Elev 1: "Der var seks grupper man kunne komme ud med. Den gruppe jeg var i besøgte fysik og biologi, og så var vi på museum."

Elev 2: "Vi var på virksomhedskommunikation. Og på (kunststilling)."

Elev 3: "Vi blev vist rundt på universitetet og det tog en halv time, og så fortalte en af eleverne herfra's storebror om, hvordan det var at gå der. Hvilke muligheder havde man. Hvor mange var der. Hvor lang tid tog det og hvad havde man ellers tid til."

Elev 4: "Når det kun tog 1/2 time så er det også meget rart at få noget at vide om, hvordan man gør det på sådan nogle universiteter - det er sådan meget selvstuderende."

Elev 5: "Det var mere personligt, fordi det var en elevs storebror og ikke bare en lærer eller professor eller hvad de hedder, de voksne der synes at de har styr på det. Det var en elev, der fortalte os det. De to jeg prøvede, fortalte at det ikke kun var ren undervisning, selv om der var meget af det. Der var også det sjove liv i det og festerne bag det, og du bestemte også meget selv, og det var meget frivilligt. Man kunne tydeligt mærke forskel på de to jeg var ved. Den ene havde forberedt power point og var meget forberedt og på. Den anden var mere sådan hvad vil I vide. Det var godt på hver sin måde, de var begge to meget engagerede, og det var bare forskellige måder at gøre det på."

Elev 6: "Jeg vil hellere have, at det er en der har forberedt det."

Elev 5: "At mærke entusiasmen er vel det vigtigste." (Skole B)

Erfaringer fra den anden fokus gruppe på skole B var bl.a. følgende:

Elev 1: "Vi havde også en dag i Århus, hvor vi selv kunne vælge. Det synes jeg var rigtig godt. Det var nok det jeg fik allermost ud af (en anden siger ja). Der var vi på universitetet. Så det er sådan efter. Der kunne man vælge nogle overemner. Jeg valgte det der hed medie og medicin, og så talte vi med en der har gået på skolen. Hun fortalte om hvordan det var at gå på universitetet, når hun havde det der medie halløj. Så gik vi et andet sted hen og hørte om en, der læste medicin og hendes vej. Det synes jeg var mere inspirerende end når vi har været ude på STX og så noget der. Det var mere skolen vi så der og ikke sådan noget med at komme ud og snakke med nogen. Den dag i Århus fik vi virkelig snakket med folk og fik stillet spørgsmål. Det fik jeg rigtig meget ud af." (ja, er der andre der siger)

Elev 2: "Det er godt at tænke på, hvad man vil efter gymnasiet (ja, det synes jeg også)."

Elev 3: "Det gode var at vi kunne snakke med folk, der havde oplevet det. Ude på de andre besøg der var det skolen og lærerne, der fortalte hvad de kunne tilbyde, men vi fik ikke snakket med eleverne."

Alle de elever der deltog i fokusgruppeinterviewene på skole B, oplevede dagen som spændende og udbytterig. Også selv om de ikke har tænkt sig at starte på universitetet eller de andre uddannelser, de havde mulighed for at besøge. Det er særlig identifikationen med de studerende og visualiseringen af et studieliv, der slår igennem som et vigtigt karrierelærings element.

C

Aktivitet skole C:

Mødet med forældre og andre voksne med forskellige karriereforløb

Til denne jobcafé aften inviteres forældre til eleverne på skolen til at komme og fortælle om deres job og karriereforløb. Skolen inviterer en blandet gruppe af forældre i forhold til stillingskategorier. Der inviteres forældre med akademiske stillingskategorier, håndværkere og selvstændige.

På flere efterskoler arbejder man med forskellige variationer af denne slags arrangementer, hvor forældre eller lokale folk kan komme og fortæller om deres arbejde og karriereveje.

På skole C fortæller vejlederen om deres arrangement. Hun siger bl.a.:

“Så har vi jobcafé, hvor forældrene gerne må præsentere deres snørklede karriereforløb. Det er noget helt andet at gå over til Matias’ mor end til én man slet ikke kender. Vi udbygger det lidt med venner og familie, der laver andre jobs, maler, gartner mv.” (Skole C)

Nogle af de unge fra skole C som har deltaget i jobcaféen fortæller om deres oplevelser:

Elev 1: “Det var helt forskelligt - der var alt: ingeniører og murer og iværksættere.”

Elev 2: “Det var sjovt. Det var ikke alle, der havde taget den lige vej, det var sjovt at høre om.”

Elev 3:

“ Ja det var virkelig fedt at høre, at man kunne komme til et job på flere måder. Der hvor man startede, var ikke nødvendigvis der hvor man sluttede. Man kunne godt nå at tage valg gennem livet som totalt ændrer en karrierevej. Det synes jeg var ret fedt at høre. Jeg ville gerne have brugt endnu mere tid på det. Der var flere, som jeg ikke nåede hen og høre på.

Elev 4: “Jeg kan huske, at jeg tænkte på uddannelse som en vej. Men det behøver overhovedet ikke være sådan, det kommer til at hænge sammen. Man kunne komme frem på flere måder. Der er ikke bare ét uddannelsesvalg og man kan godt starte med at tage det, man virkelig har lyst til.” (Skole C)

Karrierelæringen ved sådanne arrangementer kan både handle om at afdramatisere det valg eleverne står overfor, og være en åbning af elevernes videnshorisont i forhold til forskellige mulige erhverv og forskellige mulige karriereveje. En mulig læring kan være, at den lineære forståelse af karriereforløb bliver afløst af en mere dynamisk forståelse, og eleverne trænes i at stille de mere hypotetiske fremadrettede spørgsmål i forhold til deres egne mulige karriereveje og mulige måder at vælge at leve livet på (jf figur 3).

SÆRLIGE BROBYGNINGSKLASSER

A

Efterskole A har oprettet en klasse for unge, som overvejer at søge ind på en handelsorienteret ungdomsuddannelse. Efterskolen har indgået et samarbejde med handelsskoler og gymnasier i området og tilrettelagt et forløb, hvor der er fokus på handel og innovation. Målet er bl.a. at klæde eleverne på til at kunne starte på en handelsskoleuddannelse.

Efterskolens lærere samarbejder med lærerne på de forskellige ungdomsuddannelser, og eleverne besøger jævnligt uddannelsesinstitutionerne, hvor de får særligt tilrettelagt undervisning, og lærerne fra ungdomsuddannelserne besøger efterskolen, hvor de står for undervisningen i særlige fag og temaer. Eleverne i denne klasse prøver bl.a. at udvikle deres eget produkt, lave markedsføringsmateriale, hjemmeside m.m., og præsentere det på en 'mini-messe' på skolen.

Eleverne, der deltager i fokusgruppeinterviewene på skole A, går alle i denne klasse. De oplever, at de har fået mange erfaringer med og viden om 'hvad, hvor, hvordan' man arbejder, når man er indenfor handelsområdet. De siger bl.a.:

Elev 1: "Jeg synes det har været godt. Vi har lært meget om business og hvad det egentlig går ud på."

Elev 2: "Vi har lært meget om budgetter og virksomhedskonometri. Så hvis vi selv en gang vil starte noget op, så ved vi noget om det. Blev sat ind i hvad der kunne ske."

Elev 3: "Vi skulle lave et produkt og lære noget om copyright. Vi skulle finde på noget nyt noget, der var ikke var lavet før og så sælge det." (Skole A)

Eleverne er blevet introduceret til forskellige fag og er blevet udfordret i forhold til at skulle afprøve og tænke innovativt. Om deres erfaringer med at arbejde med innovation og handel fortæller de bl.a.:

Elev 1: "Vi lavede en indkøbsvogn. En speciel én hvor du kunne scanne dine varer undervejs, så du kan betale med vognen, når du går ud, og du så slipper for at stå i en lang kø. Hvis du hurtigt skal frem, så kan du bruge den."

Elev 2: "Vi lavede en elkalender, hvor du har en skærm op i køkkenet og så havde du en app på mobilen, og så kunne man se hvad hinanden i familien lavede og hvornår."

Elev 3: "Vi lavde en varme i fliserne. Så har man mulighed for at fjerne sneen om morgenen, så der er tid til noget mere samvær om morgenen, så man har tid til at smøre madpakker." (Skole A)

Eleverne skulle præsentere deres produkt-tanker på en mini-messe, og de skulle øve sig i at lave 'elevatortaler' mv. Noget der skinner igennem, når de fortæller om deres arbejde. Et centralt element i klassens arbejde er overlappet til handelsskoler i området. Dette inkluderer også et institutions- og lærersamarbejde mellem handelsskolerne og efterskolerne. Et samarbejde som ifølge lærerne fungerer rigtig godt og går begge veje - således at lærerne fra efterskolen kommer med eleverne ind på handelsskolerne, og lærerne på handelsskolerne kommer ud på efterskolen. Om lærersamarbejdet siger eleverne bl.a.:

Elev 1: "Det er godt at have flere lærere. Der er én der forklarer det på én måde, og en lærer der forklarer det på en anden måde. Det fungerede godt."

Elev 2: "Det var et fælles projekt og de talte sammen - så lærerne viste altid, hvad vi skulle lave."

Elev 3: "Vi sparede lidt med nogle af HXH eleverne, men ellers var vi mest vores lille hold. Når vi holdt pause så fik vi lov til at gå rundt på skolen, og måske kendte man nogen, og så kunne man mærke noget af stemningen." (Skole A)

Eleverne i den særlige klasse oplever, at de har haft gode muligheder for at afprøve og udvide deres viden og erfaringer. Noget som også kan bruges, selv om de skulle gå hen og vælge noget andet end HHX. Eleverne siger bl.a.:

Elev 1: "Det er en god linje vi har valgt."

Elev 2: "Selv om man måske vælger HTX så er der stadig meget at lære ved at vide noget om at starte egen firma og har fået noget ud af at være på HHX" (Skole A)

Elev 3: "Vi er ude og prøve ting i stedet for at sidde i vores klasselokale."

Elev 4: "Jeg tror de andre er lidt missundelige. Næsten alle dem fra (vores klasse) taler godt med alle fra skolen. Så tror jeg også, at de nogle gange gerne vil ud fra skolen."

Elev 5: "Vi har en god afveksling i hverdagen." (Skole A)

Eleverne er meget positive, men oplever også at mængden af aktiviteter kan gå lidt ud over 'efterskolestemningen'. Her oplever eleverne, at det kan være lidt anderledes at gå i klassen. De siger bla:

Elev 1: "Man må vide, at det godt kan blive lidt hårdt i de normale timer - matematik og dansk. Vi har så mange ting vi skal nå. Vi har rigtig mange timer, som vi bruger på noget andet. Der er mange uger, som ikke foregår på skolen."

Elev 2: "Vi har et større arbejdspress end de andre klasser."

Elev 3: "Vi misser mange linjefag fordi vi er afsted på HHX eller andet. Det er ærgerligt." (Skole A)

Eleverne i denne særlige klasse tilbydes karrierelæringsrum, hvor der er mulighed for at stille både lineære-, cirkulære-, refleksive- og strategiske spørgsmål. Derfor virker eleverne også meget reflekterede i forhold til at skulle tage et valg af ungdomsuddannelse og senere uddannelse og job.

Spørgsmålet kan så være, om dette karrierelæringsrum bliver i brobygningsklassen, eller om det spreder sig til resten af efterskolen? I fokusgruppeinterviewet blev eleverne spurgt om, hvornår de sidst har talt med deres kammerater om uddannelses- og erhvervsvalg. Eleverne på skole A svarede bl.a.:

Elev 1: "I kontaktgrupperne snakker vi ikke om det så tit. Det er ikke et af de store emner. Vi snakker mere om, hvad der sker på skolen. Ikke så meget om uddannelse."

Elev 2: "Vi ved hvad alle dem i vores klasse skal. Det kan man godt finde på lige at spørge lidt om. Men de normale 10. klasser - det ved jeg slet ikke."

Elev 3: "Nej det ved jeg heller ikke."

Elev 4: "En gang imellem snakker vi om det. Men det er ikke så tit."

Elev 5: "En gang om måneden eller sådan noget."

Elev 6: "Det ligger i baghovedet hele tiden. Men det fylder ikke så meget i det vi snakker sammen om." (Skole A)

Dette kan pege i retning af at de elever, der går i den særlige brobygningsorienterede klasse, får mange karriereudviklingskompetencer, men at der ikke umiddelbart ser ud til, at være en afsmittende effekt i forhold til, at give eleverne på hele efterskolen mulighed for karrierelæring med plads til cirkulære-, og refleksive spørgsmål i hverdagen.

VALGFRIHED I DEN OBLIGATORISKE BROBYGNING

C

På efterskole C prioriterer man højt, at eleverne kan få lov til at komme i den obligatoriske brobygning på de uddannelsesinstitutioner, der giver mening for dem, og som de kan formulere et ønske om at komme på. Det eneste krav er, at uddannelsesinstitutionerne skal være placeret inden for en geografisk acceptabel afstand, og at der er mere end én elev, der gerne vil i brobygning på det pågældende sted. Skolens vejleder oplever, at det kan være en udfordring at få det til at gå op, men at der er ressourcer til det, og at UU centret og uddannelsesinstitutionerne langt hen af vejen er behjælpelige og fleksible.

På denne skole organiseres brobygningen som én samlet uge. Det er skolens politik, at der er lærere og vejledere med ude på brobygningsbesøgene. Skolen har haft et samarbejde med lærerne på nogle af ungdomsuddannelserne, hvor de er gået sammen om et projektforsøg.

Vi ved fra forskningen, at det kan være vigtigt for de unges motivation for læring at få indflydelse på de aktiviteter de deltager i (se fx Pless m.fl. 2015, Tanggaard 2006, Jensen 2016). I tråd med dette lader skole C eleverne have en stor valgfrihed i forhold til hvilke uddannelsesinstitutioner, de gerne vil besøge i den obligatoriske brobygningsuge. Nogle elever, der havde valgt at besøge HHX, havde følgende oplevelser:

Elev 1: "På HHX der fik man et godt indtryk af det. Vi blev vist rundt og vi kom tit ud i kantinen. Man kom ind i en klasse og blev sat sammen med en I. G. klasse, der fortalte rigtig meget om det."

Elev 2: "Det er fint nok at vide hvad de laver, men vi ved jo godt, at de har dansk, og så vil man gerne vide noget man ikke lige ved i forvejen. Det er fint nok at vide noget om det niveau det er på, men det vil være bedre, hvis det var nogle fag, man ikke lige havde tænkt over."

Elev 3: "Jeg vil jo gerne høre om hvad forskellen mellem gymnasium og folkeskolen er, så jeg kan godt lide at være med i fagene." (Skole C)

Som det fremgår af kommentarerne er det, at man selv kan vælge motiverende for elevernes indgang til brobygningen. De enkelte elever har dog forskellige forventninger til, hvad brobygningen skal bidrage med, og de bliver ikke alle opfyldt. Den første elev lægger vægt på kommunikationen med eleverne på skolen (lige som eleverne i afsnit 3.1), mens den anden og tredje elev lægger vægt på de fag, de blev introduceret til i undervisning. Mens den

anden elev gerne vil have nye fag introduceret, vil den tredje elev gerne undervises i de kendte fag for at kunne sammenligne. Alle tre perspektiver på den obligatoriske brobygning kan være relevante i forhold til at tilegne sig karriereudviklingskompetencer.

På skole B har man én dag i den obligatoriske brobygningsuge, som man selv kan bestemme og selv skal planlægge. Nogle elever på skole B diskuterer fordele og ulemper ved at man selv kan bestemme, hvor man vil hen i brobygning. De siger bl.a.:

Elev 1: "Hvis du selv får lov til at vælge, ser man ikke alt det andet der er. Men jeg synes også det er vigtigt, at man selv får lov til at vælge."

Elev 2: "Det er sådan lidt både og ... Det er også sådan vi har haft det her, hvor vi først har set en masse, og så nu selv kan vælge, hvad det er vi vil gå i dybden med." (Skole B)

De unge problematiserer alt det de fravælger, når de tager på selvvalgte brobygningsaktiviteter. Pointen kan her være, at de unge 'ikke ved hvad de ikke ved', og derfor oplever at der kan være argumenter for og imod, at man helt selv skal kunne vælge. I Laws optik er det heller ikke nødvendigvis det vigtigste, at de unge selv bestemmer præcis hvilken skole de vil besøge. Det vigtige er, hvad de laver på de skoler de besøger, og at de aktiviteter, der er tilrettelagt, kan give eleverne rum til at træne det at opdage, at ordne, at sortere og at forstå.

BROBYGNINGSUGEN SPREDT UD OVER MANGE UGER

B

På skole B er den obligatoriske brobygning ikke samlet i én uge, men fordelt med én dag om ugen i 5 uger (ikke fortløbende uger).

Skolen har planlagt at onsdage holdes fri til de obligatoriske brobygningsdage og til de brobygningsrelaterede aktiviteter. Alle elever har besøgt uddannelsesinstitutioner i mindre grupper eller samlet, og de har selv måtte vælge og planlægge ét af deres besøg.

Skole B ser flere fordele ved denne form for integreret brobygning. Særlig stærkt står at eleverne kommer til at tale mere om uddannelses- og erhvervsvalg og dermed opbygge karriereudviklingskompetencer over tid. Dette styrkes endvidere af at lærerne er med ude på brobygningen. Her oplever de en faglig og undervisningsmæssig udveksling med ungdomsuddannelseslærerne og bliver klogere på hvilke mulige veje, der er på

ungdomsuddannelserne. Vejlederen finder at det klæder kontaktlærerne på til at varetage nogle vejledningsfunktioner i forbindelse med elevsamtaler, som de har én gang om måneden. Til elevsamtalerne er det et tilbagevendende tema, hvad eleverne forestiller sig, at de skal efter efterskolen. Hertil kommer at vejlederne laver opfølgende vejledningsaktiviteter til at bearbejde de brobygningsbesøg, som eleverne har været ude på.

Vejlederen på skole B fortæller bl.a.:

“ Der er 2 dage på en stor erhvervsuddannelsesinstitution (navngiven). Her har vejlederne et godt samarbejde med lærerne, der er meget åbne overfor hvordan de skal tilrettelægge de to dage. Det vigtige er at de (eleverne) oplever at blive introduceret til forskellige uddannelser, og at de også får lov til at prøve noget. Modellen er, at eleverne fra efterskolen cykler i samlet flok til skolen, og bliver vist rundt i mindre eller større grupper, og at der tilrettelægges særlige forløb til dem. De oplever ikke at 'glide ind i den almindelige undervisning', men oplever til gengæld at de får set hvad en masse forskellige retninger kan, og de får lov til at prøve nogle særlige retninger.

(Skole B)

Et vigtigt element i skole Bs brobygningsforløb er, at eleverne også selv skal vælge og planlægge en brobygningsdag. Eleverne taler om dette og siger bl.a.:

Elev 1: "Vi har været ude nogle forskellige steder, men nu har vi noget, hvor vi selv kan bestemme og vælge hvor vi vil hen. Vi skulle bare være 3-4 stykker sammen, så man ikke gik alene et sted hen. Så hjalp de os med at finde en virksomhed, hvis vi ikke kunne finde et sted."

Elev 2: "Jeg synes det er rart det hvor vi selv er med (til at vælge). Nu skal vi jo sammen i grupper selv finde ud af, hvor vi skal hen på virksomhedsbesøg. Så vi skal selv ringe til dem. Og så komme og sige det til læreren. Det synes jeg er godt. Så er man en del af det og ikke bare én der bliver vist rundt."

Elev 3: "Jeg skal i en børnehave - vi er 4. Vi har selv ringet og det er en god øvelse, det der med selv at ringe og sige det og ikke tænke at det ordner mor. Det der med selv at ringe og komme ud og snakke gør det mere personligt for dem man ringer til - det er også mig der kommer der ud."

Elev 4: "Det bliver også nemmere hvis man skal have en praktikplads. At man lærer at snakke med personen. Ikke få ens mor og far til at gøre det."

Elev 5: "Vi er 4 drenge der skal på landbrugsskolen."

Elev 6: "Der er over 20 der skal på STX - vi skal have en engelsk og en dansk time." (Skole B)

Elever oplever et stort engagement ved selv at skulle arrangere deres brobygning (med mulighed for hjælp og støtte til det). Hvor nogle besøger uddannelsesinstitutioner, vælger andre at besøge arbejdspladser. Centralt står at eleverne kan få mulighed for i grupper at udforske selvvalgte områder, og fx sammen kunne observere forskelle og ligheder, og stille sig undrende og nysgerrige i forhold til deres brobygningssted.

Modellen med at sprede de obligatoriske brobygningsdage ud over en længere periode er eleverne positive overfor. De siger bl.a.:

Elev 1: "Det er anderledes end det vi tidligere har haft og det andre får."

Elev 2: "Jeg synes det fungerer bedre her. Det der med at man skal være af sted en hel uge. Så tænker man ååhh nej ikke stx en hel uge. Så kunne man finde på at tænke at så vil man hellere vælge et eller andet sjovt i stedet for."

Elev 3: "Så tænker man på hvordan man kan få ugen til at gå så den er mindst kedelig. Når det er obligatoriske (dage) som her - så er det lettere at overskue. Det er nemmere at håndtere (når det kun er en dag om ugen)." (Skole B)

Eleverne virker tilfredse med at brobygningen er afgrænsede til enkelte dage ud fra en forståelse af, at det er lettere at overskue. De oplever at de får anledning til at tale og tænke over, hvad de skal efter efterskolen. Adspurgt om de taler sammen om deres uddannelsesvalg, svarer eleverne på skole B bl.a.:

Elev 1: "Det gør vi tit. Ikke nødvendigvis med gymnasiet. Men mere sådan hvad skal du til næste år, og hvad vil du med det og sådan."

Elev 2: "Hvad er dit fokus næste år?"

Elev 3: "Efter vi lige har været af sted, så kan vi godt snakke meget om det. Men så jo længere det er væk så snakker vi måske kun om det en gang om ugen. Men vi snakker stadig om det." (Skole B)

Problemet for nogle elever kan dog være at huske, hvor de var henne på hvilke dage og skelne dem fra hinanden. Nogle af eleverne fra skole B siger fx:

Elev 1: "Man tænker mere over hvad man vil være når man har brobygning. Men brobygningsdagene ligner hinanden meget lige meget hvor du kommer hen"

Elev 2: "Ja det er meget det samme"

Elev 1: "Fordi alle gymnasierne de fortæller meget om det samme"

Elev 2: "Man kan ikke rigtig skelne det fra hinanden efter nogle dage når man er kommet hjem, synes jeg ikke."

Elev 1: "Det er ikke sådan at man kan huske at der var jeg på det gymnasium og der var jeg på den... Det er svært at skelne det fra hinanden. Det bliver meget det samme man laver."

Elev 3: "Det er også svært at gøre brobygning spændende." (Skole B)

På skole C (hvor de afvikler brobygningen på en uge) mener eleverne at det er vigtigt at brobygningsdagene ligger samlet. Eleverne siger bl.a.:

Elev 1: "Jeg tror man får mere ud af det, når man gør det på en gang. For ellers så kommer man bare ud og får dannet sig et indtryk, og så glemmer man hvordan det var, hvis man så først kommer tilbage igen en uge efter."

Elev 2: "Du kommer ind i stemningen, når du er der i flere dage. Det føles som om du tager ud til dit gymnasium, fordi du gør det henover flere dage."

Elev 3: "Så tænker man ikke på lektier i den uge, så koncentrere man sig om at være der hvor man er." (Skole C)

Der kan således være argumenter for og imod at sprede dagene. Eleverne på skole C oplever at flere dage i træk giver dem mere tid til fordybelse og refleksion. Eleverne på skole B er glad for at dagene er spredt over en længere periode, men oplever, at der ikke er den store forskel på de forskellige uddannelsesinstitutioner. Dette kan man tolke som mangel på tid til fordybelsen. Måske er det svært for uddannelsesinstitutionerne at præsentere deres særpræg og formidle det på en måde, som de unge kan relatere sig til på en dag. Måske er der ikke så stor forskel på uddannelserne, som de unge forventer, eller måske har skolerne for informationsmættede programmer, så efterskoleeleverne ikke får muligheder for at møde eleverne på skolerne og mærke stemningen. Men noget oplever de, og det giver anledning til at de tilbage på efterskolen kan stille

cirkulære spørgsmål om hvilke forskelle og ligheder de oplever, og refleksive spørgsmål, der kan tage afsæt i de observationer eleverne har gjort sig, hvad de undrer sig over, og hvad de er nysgerrige efter at vide mere om. Med Laws og Tomms begreber om karrierelæring er det således helt centralt, at eleverne kommer til at tale om processen i forbindelse med uddannelsesvalg (karrierelæringsproces). Og det fortæller eleverne på skole B, at de ofte gør.

Fælles for eleverne på alle efterskolerne er, at de fortæller at de taler om karrierelaterede emner i forbindelse med brobygningsdagene. Og da skole B spreder brobygningsdagene ud over en længere periode, oplever eleverne således anledning til at tale om karrierelaterede temaer oftere end de andre elever. Eleverne på skole B siger bla.:

Elev 1: "Efter det med brobygning så er der tit folk der kommer og siger: Hvad er det så egentlig du vil næste år? Så efter (brobygningsdagene) har der været snak på skolen. Så er der mange der tænker, at det kunne være spændende at spørge hende eller ham om det."

Elev 2: "Ja man kunne godt tænke sig at vide hvad de andre interesserer sig for, og hvad de gerne vil." (Skole B)

Eleverne er nysgerrige på de andre elevers oplevelser og erfaringer, og interessen for andres karrierelæringsproces og muligheden for at samtale, reflektere og udforske mulige karriereveje står stærkt, fordi skolen arbejder kontinuerligt med brobygning og brobygningsrelaterede aktiviteter.

BROBYGNINGSAKTIVITET MED VIRKSOMHEDSSAMARBEJDE

C

Skole C har en brobygningsrelateret aktivitet, hvor eleverne skal arbejde sammen med en virksomhed om at løse et problem, som virksomheden har defineret. Den løsning som eleverne finder frem til indgår som et produkt i elevernes afslutningsprojekt. Eleverne besøger virksomheden, fordi de ellers har svært ved at vide hvilken kontekst det problem/opgave de skal løse skal fungere i.

Samarbejdspartnerne/virksomhederne findes ofte igennem forældre til eleverne. Fx havde Zoologisk have i København den udfordring, at de ikke har så mange unge gæster. En gruppe af efterskolens elever udarbejdede så et forslag til en løsning på denne udfordring. Eleverne arbejder en måned med projektet, der så bliver præsenteret til en projekt-messeevent hvor virksomhederne også er inviteret.

Vejlederen på skole C siger bl.a.:

“ Det med at eleverne skal ud på virksomhederne er ikke noget de gør for at være søde ved os og lave brobygnings ting. Det er fordi de tænker, at hvis eleverne ikke kender til virksomheden, så fatter de ikke hvad de skal. Vi kan kun love, at vi leverer ideer til virksomhederne.

Vejlederen fortæller, at eleverne arbejder på projektet hver fredag i en måned, og så er der 10 dage på fuld tid. De har planer for, hvad eleverne skal nå de forskellige dage. Fx skal eleverne lave en virksomhedstavle, interview og arrangere besøget. Om udbyttet af virksomhedssamarbejdet siger vejlederen bl.a.:

“Virksomhedskendskab giver det i hver tilfælde, og syn på egne ressourcer giver det også. Om det også giver den der nye vinkel på - hvad fa'en kan man egentlig med sit liv - det kan vi jo kun håbe.”
(Skole C)

Da de elever der blev interviewet endnu ikke har gennemført dette forløb, har vi ikke deres kommentarer til det, men vejlederen fortæller, at det for mange elever er en stor oplevelse og øjenåbner, og noget der optager dem meget - og så er forældrene også meget begejstrede.

ARBEJDET MED OSO SOM DEL AF BROBYGNINGSAKTIVITET

C

På skole C efterfølges brobygningsugen med nogle uger, hvor eleverne arbejder med OSO. Forløbet afsluttes med en uddannelsesmesse for 6.-7.-8.-9. klasserne i området. Til dette arrangement har efterskolen ca. 400 gæster. Efterskoleeleverne har stande på messen, hvor de skal præsentere et drømmejob. De skal skrive en kort opgave/synops, men fokus skal være på deres mundtlige og visuelle fremstilling. De skal nemlig planlægge og præsentere en aktivitet ved deres stand, som skal synliggøre mulige uddannelsesveje mod drømmejobbet, og som skal belyse en problemstilling for det. I arbejdet med OSO skal der indgå interview med mindst to fagpersoner.

Vejlederen på skole C fortæller bl.a.:

“Der har vi jo et kæmpe arsenal af fagpersoner - det sørger vi for at få første gang forældrene er her på weekend. De vil bare rigtig gerne. Hvis man spørger forældre om de vil være med til at klæde deres børn bedst muligt på til uddannelse, så har man et kartotek på ret præcist to gange hver elev. Vores forældre har ikke nogen kedelige jobs. Man kan gå ind og finde alt.” (Vejleder skole C)

Til messen kan eleverne vælge at gå sammen i grupper, hvis de har valgt samme profession. Så har de et døgn til at stille deres stand op. Inden de går i gang med dette, har alle eleverne besøgt en stor uddannelsesmesse. Dermed har de indhentet inspiration og erfaringer med hvordan den slags kan gøres, og hvad de selv har oplevet som indbydende og spændende på en messe. Eleverne på efterskole C har været meget glade for at arbejde med og lave deres OSO opgave. Nogle af eleverne siger følgende:

Elev 1: “Vi har ikke skrevet den. Vi har præsenteret den. Det var meget bedre.”

Elev 2: “Man fik rigtig meget ud af den - de dage man havde sat af til at researche om emnet og alle lærerne var der og kunne hjælpe.”

Elev 3: “Alle eleverne havde også researchet og fundet ud af rigtig meget som man kunne gå rundt og høre om. Alle havde arbejdet meget og fundet ud af meget selv.”

Elev 4: “Det var også praktisk, at der var forældre med de job man havde beskrevet, og så kom de og snakkede med en om det arbejde de selv lavede, og det var vildt spændende at høre om.” (Skole C)

Dette arbejde indeholder i udgangspunkt orienterende spørgsmål: de lineære spørgsmål, der er problemafdækkende og undersøgende (hvem, hvad, hvor, hvordan mv), og de cirkulære spørgsmål, der er udvidende og udforskende (se figur 3). I forbindelse med at eleverne går rundt på messen og taler med hinanden og forældrene, får de også anledning til at over-

veje de mere påvirkende spørgsmål: De refleksive spørgsmål som er afprøvende og reflekterende, og måske også nå frem til nogle af de mere strategisk orienterede spørgsmål, der er konkluderende og handlingsorienterede. Den sidste gruppe af spørgsmål kan være en udfordring at skule forholde sig til for nogle af eleverne. En elev fortalte følgende:

Elev 5: “Lige da jeg fik at vide, at vi skulle skrive den der oso opgave, der panikkede jeg lidt, fordi jeg tænkte fuck nu skal jeg skrive om det jeg gerne vil være, og jeg har ingen ide om, hvad jeg gerne vil være. Så jeg var sådan ‘hvad gør jeg’. Der var min lærer rigtig sød og sagde, at man også kunne skrive om en uddannelse som tog lang tid, for så fik man informationer om hvordan uddannelsessystemet virkede. Så var det det jeg gjorde i stedet for, og så var det selvfølgelig også noget, der interesserede mig en lille smule. Det var godt man fik det at vide - for åhh gud skal jeg vide det allerede.” (Skole C)

Evaluerende siger to elever fra skolen:

Elev 6: “Der var vildt mange forældre, som man kunne få kontakt med.”

Elev 7: “Folk gik vildt meget op det med messen. Det var rigtig godt. Det var spændende at gå rundt og se, hvad de andre havde lavet.” (Skole C)

BROBYGNINGSAKTIVITETER OG DEN INTEGREREDE VEJLEDNING

På skole B og skole C er vejledningsaktiviteter tydeligt en del af årshjulet og indgår både parallelt med og som del af brobygningsaktiviteterne.

På skole C fremhæver vejlederen, at der hele tiden foregår vejledningsaktiviteter.

På skole B fremhæver vejlederen at brobygning og studieparathed er et helt centralt omdrejningspunkt for hele skolens arbejde, og det er ikke kun vejlederne, der arbejder med det.

På skole C arbejdes løbende med fællesaktiviteter. Vejlederen fortæller fx om en kollektiv vejledningsaktivitet, der kan give rum til karrierelæring:

“Jeg tager dem meget gerne ind i grupper og arbejder med post-it. Så skal de skive på en post-it, hvad de gerne vil starte på (efter efterskolen), og så sender de den videre til de næste. Og så diskuterer de hinandens. Den der fælles refleksion er meget værd. Det er dér spejlet er.”
(Vejleder skole C)

Men vejlederen oplever også, at der er et behov for at sikre, at de elever, der har brug for særlige aktiviteter/samtaler, bliver synlige. Derfor arbejder de med et farvesystem (rød-gul-grøn) for hvor afklarede eleverne oplever, at de er. ‘Bare de lufter en tvivl bliver de gule’ siger vejlederen. Dette kan hjælpe skolen til at få kanaliseret opmærksomhed og vejledningsressourcer hen til dem, der oplever det største behov.

Elev 1: “Her på skolen er det overraskende mange, der ikke ved hvad de vil.”

Elev 2: “Det er meget normalt tror jeg. Det er fordi vi har så mange valgmuligheder - det er som at slippe et barn løs i toys’r’us og sige, at de kun må vælge et stykke legetøj.” (Flere griner) (elever skole C).

En tolkning af elev 2’s udsagn kan være, at eleven oplever at have mange lystbetonede valgmuligheder, men kan være bange for at vælge, fordi et valg samtidig også er et fravalg. Elev 1, der oplever at mange ikke ved hvad de vil, kan give udtryk for at eleverne ‘tillader’ sig at være i tvivl. Efterskolen giver dem rum og tid til

at beskæftige sig systematisk med karrierelæring, og dette lukker givet op for nye refleksioner og overvejelser jf figur 3. Vejlederen på skole C understreger, at der altid er tid til vejledning af alle elever - også selv om de er ‘grønne’. Det oplever eleverne også. En elev siger fx:

Elev 1:

“ Det er praktisk at din studievejleder er der hver dag. Og du ved at du kan gå hen og snakke med hende fordi i folkeskolen der var det mere at man skulle sige det til sin lærer, hvis man ville have en tid og så skulle læreren sige det til studievejlederen. Her er det bare: Hej (Vejleder) kan jeg ikke lige tale med dig hurtigt over i støtte-vejledningen?

(Skole C)

Vejlederen på skole B fortæller, at alle lærerne deltager og taler med eleverne. Særlig har kontaktlærerne en vigtig opgave i at stille karrierelærings spørgsmål i deres månedlige samtaler med eleverne. Elever på skole B fortæller bl.a. følgende:

Elev 1: "Der er mange der ikke kan forstå det tætte bånd man får til sine lærere, når man bor sammen med dem og spiser sammen med dem. Man bliver tryggere ved at tale sammen med dem heroppe, end man gjorde derhjemme. Jeg har fx ikke snakket med min lærer derhjemme. Men jeg har brugt lærerne rigtig meget her."

Elev 2: "Vi havde en vejleder på min gamle skole, men vi kendte hende ikke rigtig og brugte hende ikke."

Elev 3: "Jeg brugte heller ikke min vejleder før."

Elev 4: "Her er vejlederen også din lærer, så du kender dem på forhånd så har du mere lyst til at tale med dem."

De fleste efterskoleelever kan formentlig genkende denne oplevelse. Efterskolernes kostskoleform giver eleverne gode muligheder for at opleve vejlederne som synlige og tilstedeværende i deres hverdag. Men det er ikke nødvendigvis det samme, som at eleverne også bruger vejlederen eller oplever at skolen giver dem mulighed for at arbejde med deres karriereudviklende kompetencer (se fx Thomsen m.fl. 2011). På skole B arbejder man systematisk med at tilbyde eleverne rum til at diskutere og reflektere over karrierelærings spørgsmål. Dette sker både som selvstændige aktiviteter og i forbindelse med kontaktlærer-samtalerne. Eleverne fortæller bl.a.:

Elev 1: "Vi har haft samtaler - enkeltvis."

Elev 2: "Vi har også haft noget fælles inde i spisesalen. Så skulle man skrive på en seddel hvad man gerne ville, og så skulle vi arbejde med det. Den dag arbejdede vi med det i grupper. Men hver måned der har vi en samtale med vores kontaktlærer. Det er ikke direkte med hensigten om at man skal snakke om uddannelse, men det ligger der hele tiden. I baghovedet. Det er noget der bliver nævnt hver gang."

Elev 3: "De går meget op i det."

Elev 4: "Det synes jeg er rart nok. Fordi man ved det heller ikke. Det med universiteter, det var så langt væk - men det er jo om kun 3 ? år."

Elev 5: "Jeg er glad for, at de bliver ved med at komme til mig og spørge til hvad jeg skal næste år. Og de bliver ved med at spørge. Det tror jeg, at der er nogen derhjemme der har manglet fordi vores uddannelsesvejledere har været lidt fraværende, og kun har været der en gang imellem når man har skullet udfylde et eller andet spørgeskema." (Skole B)

Eleverne fortæller her om vigtigheden af, at de tilbagevendende har mulighed for at forholde sig til karrierelærings spørgsmål, og blive holdt fast på at tænke på og snakke om de lineære-, cirkulære-, refleksive- og strategiske spørgsmål. Særlig eleverne på skole B fortæller i positive vendinger (som ovenstående) om hvordan skolen kontinuerligt faciliterer karrierelæringsprocesser og dermed opbygning af karriereudviklings kompetencer jf Bill Law figur 2.

På skole C er eleverne mere blandede i deres vurderinger af, hvor meget man behøver at tale om karrierelaterede temaer. Adspurgt om hvor meget de taler om, hvad de skal efter efterskolen, svarer nogle af eleverne sådan her:

Elev 1: "Vi har ikke så mange samtaler om det."

Elev 2: "Man har ikke lyst til at tale om det hele tiden."

Elev 3: "Jeg taler aldrig om det - jeg ved hvad jeg vil."

Elev 4: "Man kan altid snakke med folk om det, men jeg har ikke behov for det. Lærerne er her hele tiden, og vi kan bare snakke med dem. Så mulighederne er der, men jeg taler bare ikke så meget om det med nogen. Man spørger ligesom - hvad har du valgt - og så er det det." (Skole C)

Dette kan tolkes i retning af at eleverne oplever, at de er afklarede ift deres ungdomsuddannelsesvalg og derfor ikke har brug for eller lyst til at tale mere om det. Efterskoleopholdet handler også om meget andet, men med afsæt i karrierevejlednings teorier (fx Gelatt 1989 og Krumboltz 2009) er det vigtigt at være opmærksom på, at livet blandt andet består af en lang række af uddannelses- og erhvervsvalg og prioriteringer, som det kan være vigtigt at forberede de unge på, bl.a. ved at lade dem reflektere og undres i fællesskab.

4

Sammenfatning og diskussion

MANGE EFTERSKOLER har et ønske om at kunne integrere brobygningsaktiviteter i skolens arbejde med karrierelæring og -vejledning. Flere efterskoler forsøger sig med forskellige modeller og organiseringer af den obligatoriske brobygning og de brobygningsrelaterede aktiviteter, for at få dem til at hænge sammen med den undervisning og vejledning, som eleverne får under efterskoleopholdet.

Med denne undersøgelse ønsker Efterskoleforeningen at se nærmere på dette og dermed belyse, hvordan efterskolerne organiserer og kvalificerer brobygningen, så den passer bedre ind i skolernes hverdag og årshjul.

ORGANISERINGEN AF BROBYGNINGEN

Efterskolerne kan organisere den obligatoriske brobygning som en afgrænset aktivitet i en uge eller som en tilbagevendende aktivitet over en længere tidsperiode (fx første halvdel af skoleåret). Skolerne kan ligeledes vælge mellem at involvere et minimum af lærer og vejledere i brobygningsaktiviteterne eller involvere både faglærere, kontaktlærere og vejledere. I denne undersøgelse skelnes der mellem fire forskellige måder at organisere brobygningen på.

1: Parentes-brobygning hvor eleverne bliver tilbudt den obligatoriske brobygning, der lever op til lovens minimumkrav, og som organiseres af det lokale UU center.

2: Projekt-brobygning som er afgrænsede aktiviteter på 1 eller flere uger, og hvor den obligatoriske brobygning kombineres med fx OSO.

3: Klasseniveau-brobygning hvor efterskolen laver særlige brobygningsklasser.

4: Integreret-brobygning hvor efterskolen vælger at gøre brobygning til en del af skolens identitet/profil og involvere alle elever og ansatte.

En efterskole kan vælge at kombinere disse på forskellige måder, fx ved både at have en særlig klasse, hvor brobygning er et centralt tema, og samtidig have brobygning som et projekt, der i en kortere periode involverer hele skolen. Man skal altså forstå, at den enkelte efterskole godt kan passe ind i mere end én af 'organiseringsmåderne'. Formålet med opdelingen er at få et overblik over nogle af de faktorer, der kan være strukturerende for hvordan de efterskoler, der har deltaget i undersøgelsen, tænker om, prioriterer og organiserer såvel den obligatoriske brobygning som de brobygningsrelaterede aktiviteter.

UNDERSØGELSENS TEORETISKE AFSÆT

For at forstå brobygningsaktiviteterne i et karrierelæringsperspektiv introduceres Bill Laws tilgang til hvordan man kan opbygge karriereudviklings kompetencer ved at lave aktiviteter, der giver eleverne mulighed for: at opdage, at ordne, at fokusere og at forstå (se figur 2). Og dette suppleres med Tomms spørgsmålstyper, der skelner mellem lineære og cirkulære antagelser samt undersøgende og påvirkende hensigt (se figur 3). Der refereres løbende til både Bill Laws karriereudviklings færdighedsbegreber og til Tomms spørgsmålstyper.

Den dybdegående del af undersøgelsen afdækker elevernes og vejledernes/lærernes oplevelser og erfaringer med de brobygningsaktiviteter, de har været del af på efterskolen. Der opstilles ikke en

komplet liste over alle de aktiviteter, der kan have et brobygningsperspektiv på de undersøgte efterskoler, men der lægges vægt på at gengive de forløb, som eleverne og lærerne/vejlederne har valgt at fortælle om.

DIALOG MED ELEVER OG STEMNINGSAFKODNING

For alle de tre efterskoler der deltager i den dybdegående del af undersøgelsen, fremgår det, at efterskoleeleverne er særlig glade for brobygningsaktiviteter, hvor de kan komme i dialog med eleverne på den skole de brobygger til. De oplever, at det er den personlige dimension, nuancerne og identifikationen, der er vigtig. Efterskoleeleverne lægger også vægt på at opleve stemningen på de uddannelsesinstitutioner som de besøger, og herunder også muligheden for at afkode den gruppe af unge, der vælger de forskellige ungdomsuddannelsesretninger. Fælles for disse to elementer i den obligatoriske brobygning er, at de unge får mulighed for at stille cirkulære-, og refleksive spørgsmål til fx adfærd og hverdag, og får mulighed for at kunne observere forskelle og ligheder, og kunne stille sig undrende og nysgerrig overfor uddannelsesinstitutionen og de elever der går der.

BROBYGNINGSRELATEREDE DIALOGAKTIVITETER

Mødet med gamle elever (på efterskolen), mødet med forældrene og mødet med studerende på videregående uddannelser (på uddannelsesinstitutionerne) giver alle mulighed for identifikation og cirkulære antagelser. Besøget på uddannelsesinstitutionerne kan give mulighed for at mærke stemningen, og dialogen med såvel gamle

elever, studerende og forældre kan give mulighed for at stille sig undrende og nysgerrig over for, hvordan begrebet arbejde/uddannelse kan give mening i forskellige sammenhænge.

De gamle elevers fortællinger om tiden lige efter deres efterskoleophold, oplevedes af efterskoleeleverne som særlig interessant. Fortællingerne giver nogle elever en tryghed til at kunne stille de mere hypotetiske fremadrettede spørgsmål og her ikke mindst spørgsmålet om, hvordan livet i den nærmeste fremtid vil kunne komme til at se ud. For nogle af de elever, der er usikre på deres karrierevalg og er bange for at 'vælge forkert', kan det give en tryghed at høre gamle elevers fortællinger. En elev bemærkede, at det var godt at vide, at det kunne ende godt, selv om man var i tvivl om valg af ungdomsuddannelse og evt. ville komme til at skifte mellem ungdomsuddannelser. På lidt længere sigt bidrager dialogen med studerende og forældre til at lukke op for spørgsmål og refleksioner i forhold til mulige karriereveje i fremtiden og mulige måder at leve sit liv på. Særlig var oplevelsen af, at karrierevejen sjældent er lineær, en øjenåbner for nogle elever.

SÆRLIGE BROBYGNINGSKLASSE

I forhold til de brobygningsorienterede klasser, hvor eleverne oplever meget fokus på karrierelæring, ser det ud til at eleverne får mange karriereudviklings kompetencer, men at der ikke automatisk er en afsmittende effekt i forhold til efterskolens samlede elevgruppe og deres mulighed for karrierelæring med plads til cirkulære-, og refleksive spørgsmål i hverdagen.

VALGFRIHED

Valgfrihed i forhold til valg af de uddannelsesinstitutioner man gerne vil i obligatorisk brobygning til opleves af nogle unge som vigtigt. Men de unge problematiserer også med udsagnet: 'vi ved ikke hvad vi ikke ved', og at det derfor kan være svært at vælge helt frit. For at de unge skal oparbejde karriereudviklings kompetencer skal brobygningsaktiviteterne give eleverne rum til at træne at opdage, at ordne, at sortere og at forstå (jf Law se figur 2). Ud fra dette perspektiv er det vigtigt, at de unge får lejlighed til at stille spørgsmål som fx Hvad sker der her? Hvad ser, hører, fornemmer jeg? Er det helt forskelligt fra eller ligner det, det/dem jeg kender til? Forandrer det noget? Er det særligt vigtigt/ikke særligt vigtigt for mig? Hvorfor? Dette kan pege i retning af, at det for mange elever kan være vigtigere at opdage og sortere sammen med deres kammerater og få plads til at reflektere og stille spørgsmål, end at de får mulighed for at afprøve et særligt uddannelsesønske. Ud fra et motivationsperspektiv kan der dog godt være en pointe i, at lade eleverne få indflydelse på valg af brobygningsinstitutioner, og nogle elever oplever stor tilfredsstillelse i, at gøre sig erfaringer med selv at ringe til uddannelsesinstitutioner og arbejdspladser, som de gerne vil besøge.

BROBYGNING SPREDT UD OVER LANG ELLER KORT TID

På en efterskole fortæller eleverne, at de er tilfredse med at den obligatoriske brobygning er spredt ud over en længere periode med enkelte dage, fordi det er lettere at overskue at være i brobygning én dag af gangen, modsat 5 dage samlet i en uge. Ved at sprede dagene ud over en

længere periode oplever eleverne, at de tilbagevendende får anledning til at tale om og tænke over, hvad de skal efter efterskolen (på kort og lang sigt). Eleverne på alle efterskolerne fortæller, at de taler om karriererelaterede emner i forbindelse med brobygningsdagene. Så når skole B spreder brobygningsdagene udover en længere periode, oplever eleverne således anledning til at tale om karriererelaterede temaer oftere end de elever på skoler, hvor man ikke gør det. Eleverne på den skole hvor de spreder brobygningsdagene fortæller, at de er nysgerrige efter at høre om de andre elevers oplevelser og erfaringer, at de har interesse for andre elevers og deres egen karrierelæringsproces og muligheden for at samtale, reflektere og udforske mulige karriereveje med hinanden, med deres kontaktlærer og med vejlederen. Med Laws og Tomms begreber om karrierelæring er dialogen og refleksionsrummene helt centrale, og denne model ser derfor ud til at være meget hensigtsmæssig til at sikre dette.

BROBYGNINGSRELATEREDE PROJEKTFORLØB

På en efterskole arbejdes der med brobygningsrelaterede projektforsøg. Skolen har blandt andet tilrettelagt et OSO projektforsøg, hvor eleverne skal arbejde med og præsentere deres drømmejob på en minimesse. Her har eleverne mulighed for at arbejde med hele Tomms spektrum af spørgsmål (se figur 3): De orienterende spørgsmål: De lineære spørgsmål der er problemafdækkende og undersøgende (hvem, hvad, hvor, hvordan mv), og de cirkulære spørgsmål der er udvidende og udforskende, og i sidste ende også de mere påvirkende spørgsmål: De refleksive

spørgsmål som er afprøvende og reflekterende, og måske også nå frem til nogle af de mere strategisk orienterede spørgsmål, der er konkluderende og handlingsorienterede. Det, at eleverne skal tage et produkt med på en messe med både interne og eksterne gæster betyder, at de forventes at kunne præsentere og reflektere over et muligt karriereforløb og dermed oparbejde karriereudviklingskompetencer.

METAPERSPEKTIV OG -REFLEKSIONER

Med afsæt i Kvadrantmodellen, som er udviklet af Ken Wilber (1995) og i dansk sammenhæng bearbejdet af Tønnesvang m.fl. (2015), vil dette afsnit anlægge et meta perspektiv på undersøgelsen af Brobygning og karrierelæring på efterskolerne, og se forskellige mulige relevante perspektiver, der vil kunne arbejdes videre med.

Kvadrantmodellen indkredser fire grundlæggende perspektiver, som man kan bruge til at belyse et givet fænomen. Modellen kan hjælpe til at give både overblik og indblik ved både at fokusere på helhed og kompleksitet på en gang (se Tønnesvang m.fl. 2015). I den nedenstående kvadrantmodel er fænomener brobygning og karrierelæring på efterskolerne sat i centrum, og her følger en kort gennemgang af de fire perspektiver som modellen anlægger i forhold til at forstå netop dette fænomen.

1. OPLEVELSE

(entalsperspektiv og indre perspektiv)

I denne undersøgelse har der været et stærkt fokus på efterskoleelevernes oplevelser og erfaringer med den obligatoriske brobygning og brobygningsrelaterede aktiviteter som de har været igennem. Oplevelseskvadranten handler om elevernes tanker og følelser omkring karrierelæring i forbindelse med de brobygningsaktiviteter som de deltager i. Oplevelsen af at 'få noget ud af aktiviteterne'. Følelsen af at være fagligt, socialt og personligt engageret og forankret i en karrierelæringsproces. Oplevet deltagelse i karrierelæring og oplevet kapacitet der kan lede mod handling på kort og lang sigt. Det er et subjektivt perspektiv som ikke direkte kan observeres, men dog kan forstås ud fra

hvad de unge vælger at fortælle (og ikke fortælle) under interviewene.

Dette perspektiv er dominerende i afsnit 3, og da 'oplevelse' ikke direkte kan observeres eller måles er undersøgelsen tilrettelagt med vægt på kvalitative interview. Oplevelses perspektivet er også tydeligt i forhold til formidlingen af resultaterne, som lægger vægt på de enkelte elevers udsagn om de oplevelser og erfaringer de har med brobygningsaktiviteter og karrierelæring på efterskolerne. Som validering af de subjektive kvalitative interview og observationer er endvidere den forskningsmæssige basis og empiriske viden om unge, uddannelse og vejledning som også inddrages direkte og indirekte i analyserne.

2. KULTUR

(flertalsperspektiv og indre perspektiv)

Dette intersubjektive perspektiv handler om kultur og normer, uformelle gruppedynamikker, venskaber og uformelle hierarkier. I forhold til den obligatoriske brobygning, brobygningsrelaterede aktiviteter og karrierelæring på efterskoler søger denne undersøgelse at indfange de undersøgte efterskolekulturer. Dette gøres ved at bede eleverne at fortælle om fx karrierelæringskulturen og kommunikationen om brobygningsaktiviteterne samt at få nogle elever til at vise rundt på efterskolen, hvor de på mere uformel basis kan fortælle om deres blik på skolefællesskabet og kommunikationen mellem lærer-elev og elev-elev om bl.a. brobygning. Særlig afsnit 2 der handler om efterskolekulturens forskellige måder at organisere sig på, kan ses som en måde at indfange kultur på - her forstået som hvad efterskolerne oplever som 'naturligt' at

gøre i forhold til brobygning. I afsnit 3 er der også fokus på kulturen på efterskolerne som kommer frem gennem de unges fortællinger om fx omfanget af kommunikationen om uddannelse og job i efterskolekulturens forskellige sfære.

3. ADFÆRD

(entalsperspektiv og ydre perspektiv)

Dette er et observerbart objektivt perspektiv med fokus på det man kan se, høre, mærke, smage og pege på. Denne kvadrant vil komme i spil, hvis man fx observerede en ung, der var i den obligatoriske brobygning og kunne beskrive, hvad den unge lavede, hvordan han eller hun handlede i læringssituationer, og man vil kunne teste den unges viden og forudsætninger for at indgå i brobygningsaktiviteterne og karrierelæring på efterskoler. Alt sammen noget man kan observere på og konstatere objektivt. Dette perspektiv har ikke været særlig dominerende i denne undersøgelse. Hvis man vil dyrke dette perspektiv kan man fx overveje, hvordan man kan udvikle en prøve/test, der kan afgøre om de unge har udviklet tilstrækkelige karriereudviklingskompetencer til at kunne tage et uddannelsesvalg. Noget som bl.a. UVM har arbejdet med i forhold til Uddannelsesparathedsvurderingen og den medfølgende vejledning som lærer og vejleder benytter.

4. SYSTEM

(flertalsperspektiv og ydre perspektiv)

Dette er et interobjektivt perspektiv, hvor bl.a. systemer og deres regulativer og retningslinjer er centrale. Det er også de formelle rammer om interaktionen mellem mennesker. Hvis man ser på brobygning og karrierelæring på efterskoler i dette perspektiv vil man fx se på, hvad skolen

skriver på deres hjemmeside om brobygning og brobygningsrelaterede aktiviteter, hvad står der i årsplanen, og hvilke medarbejdere, der har hvilke opgaver, der knytter sig til brobygningen. Man kan gå ind i de formelle arbejdsopgaver og arbejdsfordelingen, den hierarkiske struktur og beslutning omkring hvordan brobygningsaktiviteter organiseres. Med til dette hører også de samfundsmæssige betingelser, der både handler om den lovgivning som skolerne er underlagt, men også om de muligheder og barrierer der er, for at efterskolerne kan indgå i to- eller treparts samarbejder med uddannelsesinstitutioner og virksomheder.

DE YDRE OG DE INDRE PERSPEKTIVER

Ud fra kvadrantmodellen kan man sige, at denne undersøgelse tager afsæt i de ydre perspektiver, der kan observeres. Afsættet er at lovgivningen om den obligatoriske brobygning ikke er så fleksibel, som man godt kunne ønske sig på efterskolerne, og at der er et behov for at finde frem til nye måder at arbejde med brobygning på. Dette giver bl.a. anledning til refleksioner over, om der kan være bedre måder at kombinere skolernes arbejde med karrierelæring og vejledning med brobygning og brobygningsrelaterede aktiviteter på. I undersøgelsen fokuseres der på de ikke-observerbare perspektiver, der handler om forstandernes/vejledernes og elevernes oplevelser af brobygningsaktiviteter og forløb på udvalgte efterskoler, og på hvordan efterskolekulturen kan støtte op om elevernes arbejde med karrierelæring.

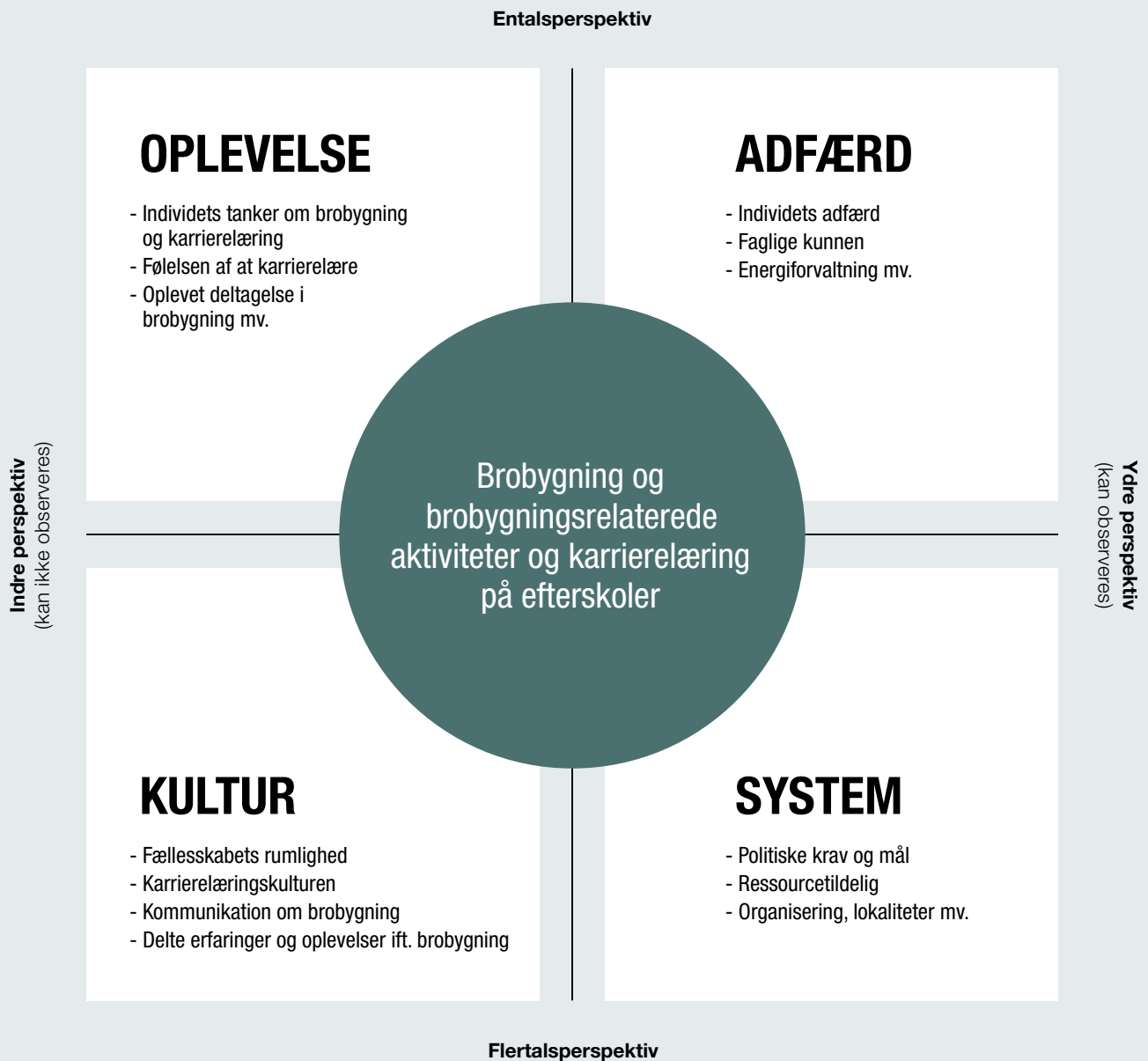
MULIGE FREMTIDIGE UNDERSØGELSESPERSPEKTIVER

I det videre arbejde med at afdække den obligatoriske brobygning og de brobygningsrelaterede aktiviteter vil det være interessant, at arbejde mere systematisk med at udvikle metoder til at observere tegn på, at eleverne oparbejder karriereudviklingskompetencer (adfærds perspektivet). Som når en efterskole spreder den obligatoriske brobygning ud over en længere periode og eleverne oplever at de taler mere om karriereorienterede temaer. Kan man så observere det eller evt måle det i forhold til elevernes uddannelsesforløb efter afsluttet efterskoleforløb? Det kunne i forlængelse af dette også være interessant, at gå ind i de enkelte brobygningsrelaterede aktiviteter og foretage observationer der kunne kortlægge, hvordan eleverne deltager og hvilke spørgsmål de helt konkret stiller sig selv og hinanden. Dette vil kunne bidrage til at man kom et spadestik dybere i forhold til at forstå, hvilke typer af aktiviteter som kan bidrage til elevernes karriereudviklings kompetencer.

FIGUR 4

Brobygning og karrierelæring i kvadrantmodellen

Kilde: Tønnesvang m.fl. (2015)

5

Referencer

Gelatt, H.B. (1989): Positive Uncertainty: A New Decision-Making Framework for Counselling. I, *Journal of Counseling Psychology*, 36 (2), 252-256.

Law, B. (2006): En teori om læring i forbindelse med uddannelses- og erhvervsvejledning. Kap. 10 i: *Watts m.fl. 2006 (2. udgave, 1. oplag): Uddannelses- og erhvervsvejledning. Teori og praksis. S&E*

Jensen, U.H. (2016): "Diskussions- og dialogbaseret undervisning- et bidrag til at mindske social eksklusion i uddannelsessystemet." I *Bilfeldt, A., I. Jensen og J. Andersen: Social eksklusion, læring og forandring*. Aalborg Universitetsforlag

Krumboltz, J.D. (2009): The Happenstance Learning Theory. I, *Journal of Career Assessment*, Vol. 17 (2), 135-154. SAGE Publications.

Pless, M. M.fl. (2015): Unges motivation i udskolingen. Aalborg Universitets forlag

Poulsen, B.K. m.fl (2016): Udsyn I udskolingen. KL og Danmarks Læreforening/Dafolo. www.vpt.dk/udsyn-i-udskolingen

Skovhus, R.B., B.K. Poulsen m.fl. (2016): På vej mod karrierekompetence. Inspirationshæfte med spørgsmål, som understøtter karrierelæring. Via University College

Tanggaard, L. (2006): Læring og Identitet. Aalborg Universitetsforlag.

Thomsen, R. og Jensen, U.H. (2011): Vejledning i samspil. Evaluering og dokumentation af efterskolens vejledning. Schultz.

Tomm, K. (1992): Er hensigten at stille lineære, cirkulære, strategiske eller refleksive spørgsmål? *Forum*, (4). http://www.ffd.dk/media/668637/19.09-karl_tomm_artikel_sp_rgsm_lstyper.pdf

Tønnesvang, J.; Hedegaard, N. B. & Nygaard, S. E. (2015): *Kvadrantmodellen - en introduktion*. Forlaget Klim, 2. udg.

6

Bilag

BILAG 1:

LOVGIVNING PÅ BROBYGNINGSOMRÅDET (UDDRAG)

Kapitel 2

BROBYGNING TIL UNGDOMS- UDDANNELSER FOR ELEVER I 9. OG 10. KLASSE

§ 3. Brobygning er vejlednings- og undervisningsforløb i overgangen til ungdomsuddannelserne. Brobygning skal give den unge bedre mulighed for og motivation til at vælge og gennemføre en ungdomsuddannelse samt udvikle den unges faglige og personlige kompetencer.

Stk. 2. Brobygning på en ungdomsuddannelse skal afspejle undervisningen i de uddannelsesområder, der indgår i brobygningen, og gøre eleven bekendt med uddannelsens praktiske og teoretiske elementer samt et eller flere erhverv, som uddannelsen eller uddannelsesområdet retter sig mod. Brobygningen skal endvidere give eleverne mulighed for at opleve miljøet i uddannelsen og gøre eleven bekendt med uddannelsens faglige, sociale og personlige krav.

Stk. 3. Brobygning er et vejlednings- og undervisningsforløb på en institution, der udbyder ungdomsuddannelse. Brobygning udbydes af og gennemføres på de institutioner, der udbyder de nedenfor nævnte uddannelser. Der kan brobygges til:

- 1) erhvervsuddannelsernes grundforløb,
- 2) de indledende dele af uddannelsen til højere teknisk eksamen (htx),
- 3) de indledende dele af uddannelsen til højere handelseksamen (hhx),
- 4) de indledende dele af uddannelsen til studentereksamen (stx) og
- 5) de indledende dele af uddannelsen til højere forberedelseseksamen (hf).

§ 4. For elever, der vejledes af Ungdommens Uddannelsesvejledning, foretager lederen af elevens skole i samarbejde med Ungdommens Uddannelsesvejledning en grundig forberedelse og efterbehandling af brobygningsforløbet for den enkelte elev, således at brobygningen bliver tilrettelagt ud fra den enkelte elevs behov og forudsætninger, og således at eleven får det bedste grundlag for at træffe beslutning om valg og påbegyndelse af en ungdomsuddannelse. For elever, der ikke vejledes af Ungdommens Uddannelsesvejledning, foretager skolen en tilsvarende forberedelse og efterbehandling.

Stk. 2. I forberedelsen indgår forventningsafstemning for eleverne i forhold til brobygning og uddannelsesvalg. I efterbehandlingen indgår elevens erfaringer på baggrund af forløbet. I både forberedelse og efterbehandling skal indgå elementer, der fokuserer på at udfordre og forberede elevernes valg af ungdomsuddannelse efter 9. eller 10. klasse.

Stk. 3. For- og efterbehandlingen kan omfatte, at Ungdommens Uddannelsesvejledning oplyser eleven om, at dele af de i § 3, stk. 3, nævnte uddannelser ud fra den enkelte elevs behov og forudsætninger kan indgå i en erhvervsgrunduddannelse (egu), ungdomsuddannelse for unge med særlige behov (stu) eller kombineret ungdomsuddannelse (kuu) efter de regler, der gælder herom.

10. KLASSE

§ 6. Elever i 10. klasse skal deltage i brobygning eller kombinationer af brobygning og ulønnet praktik med et uddannelsesperspektiv, jf. dog § 7, stk. 3.

Stk. 2. Praktik er korte, ulønnede forløb på en arbejdsplads. Praktikken skal give eleven mulighed for afklaring i forhold til bestemte uddannelses- og erhvervsønsker.

Stk. 3. Brobygnings- og praktikforløb er en integreret del af 10. klasse og skal tilrettelægges i tilknytning til undervisningen, så forløbet fremstår sammenhængende for den enkelte elev.

§ 7. Den obligatoriske brobygning eller kombination af brobygning og ulønnet praktik med et uddannelsesperspektiv, jf. § 6, udgør 1 uge svarende til 21 timer og tilbydes i forløb på op til 5 dages varighed, herunder i forløb af 3 og 2 dages varighed. Brobygningen skal omfatte mindst en erhvervsuddannelse eller erhvervs-gymnasial uddannelse.

Stk. 2. Den obligatoriske brobygning skal være afviklet inden den 1. marts i skoleåret.

Stk. 3. For elever, der undervises efter bestemmelserne om muligheden for fastsættelse af særlige time- eller læseplaner i bekendtgørelse om folkeskolens specialundervisning og anden specialpædagogisk bistand, kan kravet om obligatorisk brobygning fraviges, såfremt særlige forhold taler herfor. Fravigelsen kræver accept fra forældremyndighedens indehaver, hvis eleven er undergivet forældremyndighed.

§ 8. Elever i folkeskolens 10. klasse skal ud over den obligatoriske brobygning eller kombinationer af brobygning og ulønnet praktik med et uddannelsesperspektiv tilbydes at deltage i frivillig brobygning til gymnasial og erhvervsrettet ungdomsuddannelse eller i kombinationer af brobygning til erhvervsrettet ungdomsuddannelse og ulønnet praktik med et uddannelsesperspektiv til erhvervsrettet ungdomsuddannelse, jf. § 6, stk. 2, i op til 5 uger, dog højst 4 uger i 10. klasse-forløb på 20 uger eller mindre. Brobygning til de gymnasiale uddannelser kan højst udgøre 1 uge i alt.

Stk. 2. Frie grundskoler, efterskoler, husholdningsskoler og håndarbejds-skoler, der udbyder 10. klasse, kan ud over den obligatoriske brobygning eller kombinationer af brobygning og ulønnet praktik med et uddannelsesperspektiv inden for rammerne i stk. 1 tilbyde deres elever i 10. klasse frivillig brobygning til gymnasial og erhvervsrettet ungdomsuddannelse eller kombinationer af brobygning til erhvervsrettet ungdomsuddannelse og ulønnet praktik med et uddannelsesperspektiv.

Stk. 3. Brobygning tilrettelægges, så den så vidt muligt udløser merit, når den unge påbegynder et uddannelsesforløb på en ungdomsuddannelse, der har været brobygget til.

Kilde: www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=164132#Kap2

Kapitel 4

KOORDINATION AF UDBUDET AF INTRODUKTIONSKURSER OG BROBYGNING

§ 12. Ungdommens Uddannelsesvejledning formidler og koordinerer udsendelse af elever i introduktions- og brobygningsforløb i det geografiske område, som centret omfatter.

Stk. 2. Såfremt der kan opnås enighed herom mellem flere Ungdommens Uddannelsesvejledninger, kan formidlingen og koordinationen, jf. stk. 1, udvides til at omfatte det geografiske område, som centrene tilsammen omfatter.

§ 13. Ungdommens Uddannelsesvejledning tager initiativ til, at Ungdommens Uddannelsesvejledning og de skoler og institutioner, som afleverer eller modtager elever i forbindelse med introduktionskurser og brobygning i det geografiske område, som vejledningsenheden omfatter, mødes efter behov for at drøfte og koordinere det lokale udbud af introduktions- og brobygningsforløb. På møderne aftales forløbenes gang, herunder deres tidsmæssige placering, procedurer ved tilmelding, optagelse, elevfravær, tidsfrister, evaluering af den samlede proces samt andre forhold, der bidrager til introduktions- og brobygningsforløbenes gennemførelse, herunder anvendelse af elektroniske værktøjer til fordeling af elever mellem uddannelserne.

Stk. 2. Såfremt der ikke kan opnås enighed om, hvorvidt udbuddet af introduktions- og brobygningsforløb imødekommer et konstateret behov herfor,

underretter Ungdommens Uddannelsesvejledning kommunalbestyrelsen herom. Hvis kommunalbestyrelsen ikke kan tilvejebringe den nødvendige enighed mellem parterne, underretter kommunalbestyrelsen Undervisningsministeriet herom bilagt udtalelser fra den eller de berørte institutioner, der udbyder ungdomsuddannelse. Undervisningsministeriet træffer afgørelse om, hvorvidt en institution skal øge sit udbud af introduktions- og brobygningstilbud.

DEN SELVVALGTE OBLIGATORISKE OPGAVER I 10. KLASSE (OSO).

Info: den skal efter loven knyttes til på den obligatoriske brobygning.

Loven siger:

§ 1. I 10. klasse udfører hver elev en obligatorisk selvvalgt opgave som en del af undervisningen.

Stk. 2. Opgaven skal give eleven mulighed for at arbejde selvstændigt med et givent emne, der tager sit udgangspunkt i elevens uddannelsesplan og valg af ungdomsuddannelse, herunder aktiviteter i form af brobygning og andet.

Stk. 3. Det skal tilstræbes, at opgaven så vidt muligt placeres i forlængelse af brobygningsforløb eller kombinationer af brobygnings- og praktikforløb, således at opgaven kan indgå som en del af elevens efterbehandling heraf.

Stk. 4. I udarbejdelsen af opgaven skal eleven anvende varierede arbejdsmetoder og udtryksformer.

Kilde: www.retsinformation.dk

Efterskoleforeningen
Vartov
Farvergade 27H, 2 sal
1463 København K
Telefon 33 12 86 80
www.efterskoleforeningen.dk